

Södra Årby

**Fornlämningarna Kärnbo 6:1, 57:1-2, 185:1, 187:1, 188:1-2, 262 & 264, Åkers-Järsta
10:4 & Stora Sundby 4:3. Kärnbo socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län.
Arkeologisk förundersökning.**

Ingeborg Svensson

Södra Årby

Fornlämningarna Kärnbo 6:1, 57:1-2, 185:1, 187:1, 188:1-2, 262 & 264, Åkers-Järsta 10:4 & Stora Sundby 4:3. Kärnbo socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning.

Ingeborg Svensson

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har den 8 & 9 samt den 24 & 25 september år 2015 genomfört en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte av fornlämningarna Kärnbo 6:1, 57:1-2, 185:1, 187:1, 188:1-2, 262 och 264. I uppdraget ingick även att göra en fördjupad arkivstudie och sammanställa historik kring de äldre by- och gårdstomterna Årby, Oppgården/Läggesta, Fågelsta, Gertre, Svansta och Lilla Sundby. Samtliga lämningar är belägna inom fastigheterna Åkers-Järsta 10:4 och Stora Sundby 4:3 i Kärnbo socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Förundersökningen utfördes med anledning av att Strängnäs kommun planerar att detaljplanlägga och bebygga ett större markområde som ligger väster om Mariefred, i närheten av Läggesta järnvägsstation. Planområdet benämns i kommunens handlingar som Detaljplan Södra Årby. Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra fornlämningarnas utbredning åt de håll där bebyggelsen är planerad. Syftet med arkivstudien var att, tillsammans med resultatet av de arkeologiska insatserna, fördjupa kunskapen om områdets äldre historia gällande by- och gårdstomterna inom och i anslutning till planområdet.

I anslutning till Kärnbo 185:1, en fossil åker, framkom rester efter en härdanläggning i åkermarken norr om impedimentet. Likaså påträffades förhistoriska anläggningar och fynd i schakten som grävdes invid Kärnbo 262, en boplats. Här utgjordes anläggningarna bland annat av härदार, stolphål och rester av ett kulturlager. Fyndmaterialet omfattade fragment av keramik samt en del av en vävtyngd och bedöms härröra från järnålder. I anslutning till de övriga fornlämningarna framkom inga anläggningar och/eller fynd från vare sig förhistorisk tid eller historisk tid (före 1850). De sex ovan nämnda by- och gårdstomter har rötter långt tillbaka i tiden. Fågelsta är sedan länge övergiven och betraktas därför som fornlämning, medan de övriga fortfarande är bebyggda och i bruk. Den omgivande historiska kontexten, med Gripsholm, Mariefred och Stora Sundby säteri, liksom de naturtopografiska aspekterna och närheten till Åkers bergsslag är gemensamma nämnare, men varje enskild plats har också sin alldeles egen historia att berätta. Ambitionen med kart- och arkivstudien har varit att visa vilken potential som finns för respektive gårdsmiljö i samband med planerade framtida informationsinsatser i området. Och att ge en glimt av vilka människor som en gång levat och verkat i den här miljön.

Rapporten kan laddas ned via
www.sormlandsarkeologi.se

eller beställas från

Sörmlands Arkeologi AB
Tideliugatan 37
118 69 Stockholm

mail@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
Kart- och ritmaterial: Ingeborg Svensson

© Sörmlands Arkeologi AB
Nyköping 2016

Innehåll

Sammanfattning 2

Utgångspunkt 5

Tidigare undersökningar

Syfte & metod 5

Syfte

Metod

Topografi & kulturmiljö 6

Arkeologisk förundersökning 10

Kärnbo 6:1

Kärnbo 57:1-2

Kärnbo 185:1

Kärnbo 187:1

Kärnbo 188:1-2

Kärnbo 262

Kärnbo 264

Kart & arkivstudie 12

Inledning

Årby

Läggesta by

Fågelsta

Gertre

Svansta

Lilla Sundby

Referenser 24

Muntliga uppgifter

Arkiv

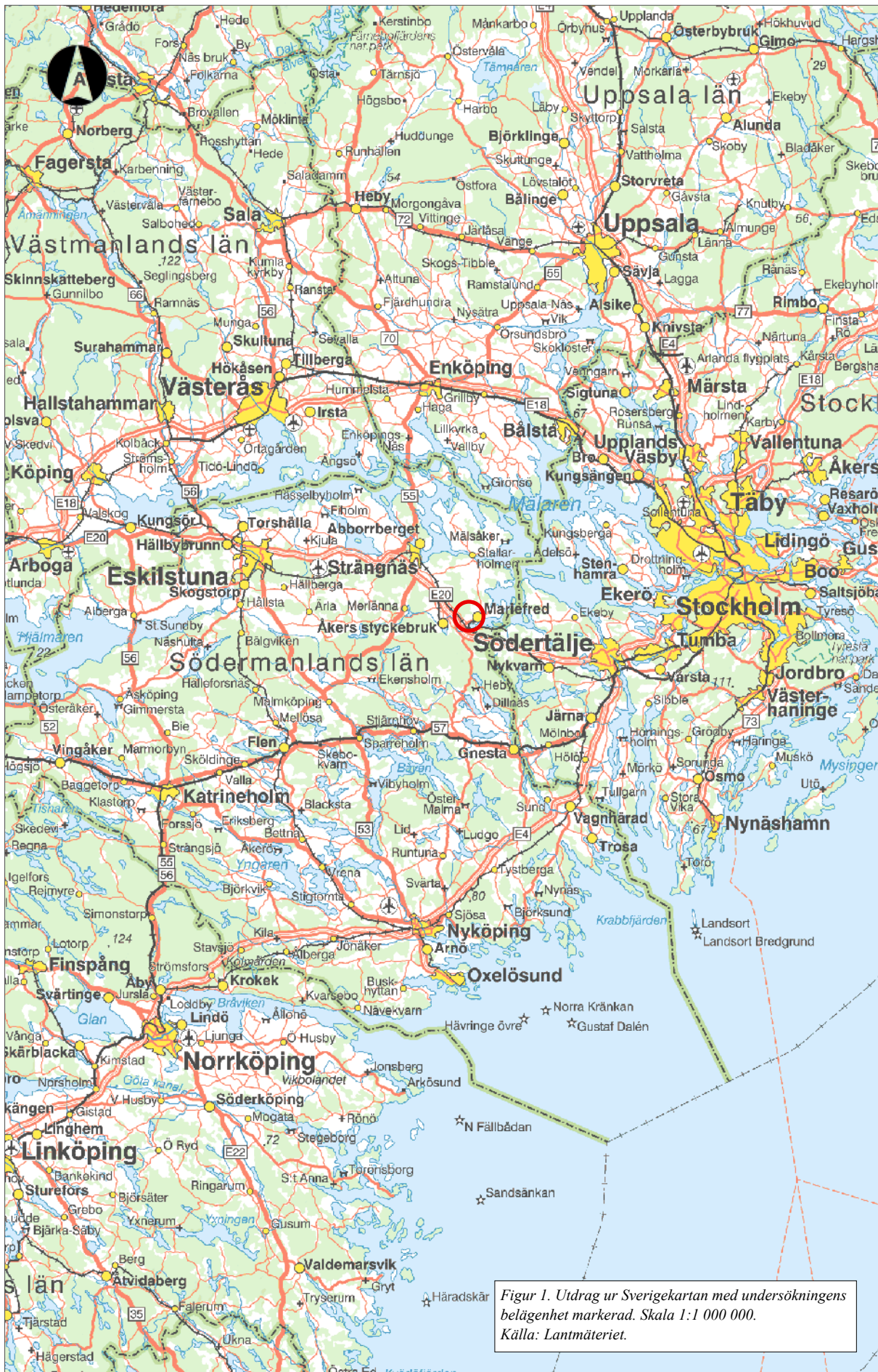
Administrativa uppgifter 26

Bilagor 27

Bilaga 1. Schaktplaner

Bilaga 2. Schaktbeskrivningar

Bilaga 3. Anläggningsbeskrivningar

Figur 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000.
Källa: Lantmäteriet.

Utgångspunkt

Sörmlands Arkeologi AB har den 8 & 9 samt den 24 & 25 september år 2015 genomfört en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte av fornlämningarna Kärnbo 6:1, 57:1-2, 185:1, 187:1, 188:1-2, 262 och 264. I uppdraget ingick även att göra en fördjupad arkivstudie och sammanställa historik kring de äldre by- och gårdstomterna Årby, Oppgården/Läggesta, Fågelsta, Gertre, Svansta och Lilla Sundby. Samtliga lämningar är belägna inom fastigheterna Åkers-Järsta 10:4 och Stora Sundby 4:3 i Kärnbo socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län (figur 2 & 3).

Förundersökningen utfördes med anledning av att Strängnäs kommun planerar att detaljplanlägga och bebygga ett större markområde som ligger väster om Mariefred, i närheten av Läggesta järnvägsstation. Planområdet benämns i kommunens handlingar som Detaljplan Södra Årby. Miljön utgörs idag av ett öppet jordbrukslandskap med åkerholmar, vilka hyser äldre bebyggelse och bevarade fornlämningar. I väster och nordväst avgränsas området av ett skogsbeväxt höjdparti. Ambitionen är att bevara samtliga ovan nämnda fornlämningarna inom planområdet, med utgångspunkt i deras synliga eller kända omfattning.

Fornlämningarna utgörs av ett gravfält (Kärnbo 6:1), gravar (Kärnbo 57:1-2, 187:1 & 188:1-2), fossil åkermark (Kärnbo 185:1) och boplatser (Kärnbo 262 & 264).

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län (1st dnr 431-1991-2015) enligt 2 kap. 13 § i Kulturmiljölagen (1988:950). Ansvarig för kostnaden för den arkeologiska förundersökningen var Strängnäs kommun.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Ingeborg Svensson. Vid fältarbetet deltog även Lars Norberg. Båda är verksamma som arkeologer vid Sörmlands Arkeologi AB.

Tidigare undersökningar

Inom planområdet har det tidigare genomförts två arkeologiska utredningar. Utredningarna genomfördes av Riksantikvarieämbetets avdelning för arkeologiska undersökningar (UV-Mitt) år 2008 och år 2011. Den först nämnda omfattade ett större område, vilket till stor del omfattade det nuvarande planområdet. Utredningen resulterade bland annat i ett antal nya fornlämningar i form av boplatser i åkermarken (Kärnbo 260 & 262) samt att ett antal tidigare osäkra fornlämningar bedömdes som säkra fornlämningar. Därutöver påträffades ytterligare objekt, framför allt i form av röjningsrösen (Bondesson & Runeson 2009). Den senare utredningen berörde ett större skogsbeklätt impediment i åkermarken (Skärpbackarna) och resulterade i att två boplatser

påträffades (Kärnbo 263 & 264) samt att ett gravfält (Kärnbo 14:1) fick en förändrad utbredning. Därutöver påträffades ett antal gropar (Bondesson 2012).

Under hösten 2015 genomförde SAU en arkeologisk förundersökning av ett par sedan tidigare registrerade stensättningar (Kärnbo 191:1-3) inom planområdet. Vid undersökningen framkom ytterligare gravar, vilket visar att lämningen istället utgörs av ett gravfält. Fynd av pärlor och spelbrickor pekar på att gravfältet preliminärt kan knytas till tidsperioden vendel - vikingatid. Förundersökningen omfattade även fornlämning Kärnbo 260, en ensamliggande härd i åkermarken intill impedimentet med gravanläggningarna (muntligt meddelande Susanna Eklund, SAU 2015-09-18).

Vid samma tidpunkt utförde Kraka Kulturmiljö AB en arkeologisk utredning inom ett område söder och väster om Svansta och en arkeologisk förundersökning av fornlämningen Kärnbo 186:1 och bevakningsobjekten Kärnbo 42:1-2 nordväst om Gertre. Vid Gertre påträffades bland annat spår efter en förhistorisk boplatser och smidesverksamhet. I dagsläget är lämningarna ännu inte daterade, men boplatserna bedöms preliminärt kunna tillföras bronsålder och/eller järnålder (Karin Beckman-Thoor 2015-10-01, e-post).

Därutöver har Arkeologikonsult AB under september månad år 2015 utfört en arkeologisk förundersökning av fornlämning Kärnbo 192:1, vilken är belägen relativt centralt inom planområdet. Undersökningen resulterade i lämningen bedömdes som en naturlig moränförhöjning (Scharp, 1st dnr 431-3539-2015).

Syfte & metod

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra fornlämningarnas utbredning åt de håll där bebyggelsen är planerad. Resultatet kommer utgöra ett underlag för länsstyrelsens vidare handläggning av ärendet.

Syftet med arkivstudien var att, tillsammans med resultatet av de arkeologiska insatserna, fördjupa kunskapen om områdets äldre historia gällande by- och gårdstomterna inom och i anslutning till planområdet. Tanken är att resultatet av arkivstudien i ett senare skede ska kunna användas för att förmedla information och kunskap om områdets historia till invånarna i det nya bostadsområdet. Resultatet kan också användas vid upprättande av eventuella vårdplan/-er för planområdet.

Metod

I anslutning till fornlämningarna Kärnbo 6:1, 57:1, 185:1, 187:1, 262 och 264 grävdes sammanlagt ett trettio-tal sökschakt med hjälp av grävmaskin. Syftet med sökschakten var att avgöra fornlämningarnas utbred-

ning åt de väderstreck som angivits i länsstyrelsens förfrågningsunderlag. Schakten rensades för hand och påträffade anläggningar och fynd markerades ut.

Inga sökschakt grävdes dock i anslutning till de krönliggande stensättningarna Kärnbo 188:1-2. Anledningen var dels att det branta höjdpartiet gjorde det omöjligt för grävmaskinen att ta sig upp, dels att fornlämningen ansågs ha en tydlig topografisk begränsning. Här mättes istället foten av höjdpartiet in som en begränsning av fornlämningsområdet åt norr. Samma förfarande genomfördes delvis i anslutning till Kärnbo 187:1, där den branta topografin bedömdes utgöra en naturlig begränsning för fornlämningen åt öster. Här grävdes dock även ett sökschakt i åkermarken för att säkerställa bedömningen ytterligare. Alla sökschakt lades igen i samband med att fältarbetet avslutades.

Samtliga schakt, anläggningar och fynd mättes in med RTK/GPS. Schakt och påträffade anläggningar beskrevs i text och ett urval fotodokumenterades. Påträffade fynd dokumenterades och återfördes till respektive fyndplats.

I samband med förundersökningen korrigerades även lägesbestämningen för fornlämningarna Kärnbo 57:1-2 och 188:1-2. Båda lämningarna var belägna längre söderut än vad som framgick av FMIS. Differensen uppgick till omkring 10 meter. Inom den förra kunde inte heller bevakningsobjektet iakttas.

Arkivstudien har bland annat omfattat historiska kartor tillgängliga genom Lantmäteriets digitala kartarkiv. Utgångspunkten har varit den äldre ekonomiska kartan från mitten av 1950-talet samt den häradsekonomiska kartan från sekelskiftet 1900. Ytterligare kartmaterial har utgjorts av geometriska avfattningar och avmätningar samt skifteskartor från 1700- och 1800-talen (www.etjanster.lantmateriet/historiskakartor). Äldre geometriska storskaliga kartor med tillhörande transkriberade texter samt register över bebyggelseenheter har studerats i Riksarkivets digitala databas GEORG (www.riksarkivet.se/geometriska). Därutöver har studien omfattat digitaliserade Medeltidsbrev i Svenskt Diplomatariums Huvudkartotek (SDHK) på Riksarkivet (www.riksarkivet.se/sdhk).

Litteratur samt äldre bilder och handlingar har eftersökts på Antikvariska Topografiska Arkivet (ATA), Vitterhetsakademiens bibliotek, Sörmlands museums arkiv, Strängnäs kommuns digitala bildarkiv och Digitalt museum (www.digitaltmuseum.se). Däremot har inte Nordiska Museets topografiska arkiv besökts, då det har stängt på grund av flytt och inte öppnar igen förrän under våren år 2016 (www.nordiskamuseet.se/samlingar). Kyrkoböcker, bouppteckningar, mantalslängder etc. har studerats genom Arkiv Digital (www.arkivdigital.se). Information om ortnamn har eftersökts i det digitala Ortnamnsregistret på Institutet för Språk

och Folkminnen (www.sprakochfolkminnen.se/ortnamnsregistret).

Topografi & kulturmiljö

De aktuella fornlämningarna samt by- och gårdstomterna är belägna i ett svagt kuperat jordbrukslandskap omgivet av skogsklädda höjdparter i väst och nordväst. I åkermarken finns små och större impediment (åkerholmar) omgivna av brukad åkermark. Mindre vattendrag (idag diken) rinner på sina ställen ned mot Mälaren och Marielunds fjärden i sydöst.

Jordarten inom de lägre liggande partierna av åkermarken utgörs av postglacial finlera, medan de något högre partierna i anslutning till impediment och höjdparter utgörs av glacial lera. De brukade lerjordarna omges av höjdparter med morän, på sina ställen blockrik, en jordart som också återfinns på åkerholmarna i åkermarken (Jordartskartan, Ser Ae nr 39 Strängnäs 10H So).

Miljön ramar in av järnväg och motorväg (E20) i sydväst, infartsvägen till Mariefred i sydöst och golfbanan i nordöst. Genom planområdet sträcker sig också vägen mot Ärja i sydöst – nordvästlig riktning. En större luftburen kraftledning, med anslutande mindre kraftledningar går också genom området. Höjden över havet varierar mellan 5 och 35 meter.

Dagens bebyggelse omfattar dels lantbruksbebyggelse i form av enstaka hus, gårdar och enskilda ekonomibyggnader, dels modern tätortsliknande villabebyggelse (Marielund & Ekbacken). Till den omgivande byggda miljön hör även Läggesta station med omkringliggande asfalterade parkeringsytor.

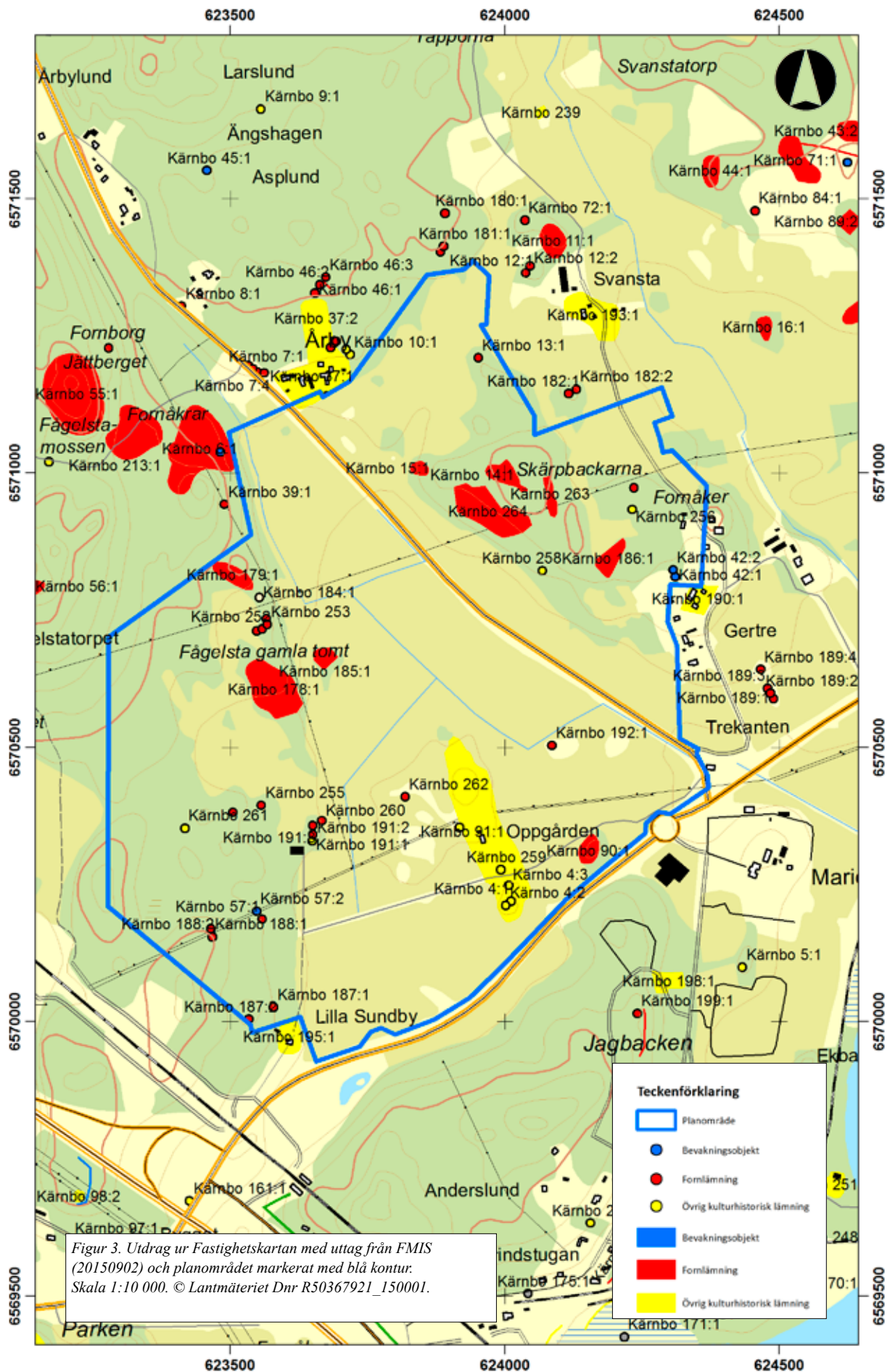
Närheten till Gripsholms slott och säteriet Stora Sundby har satt sin prägel på miljön under historiens gång. Slottet har sitt ursprung i 1300-talet (utifrån dagens kunskapsläge) och har en stark koppling till Bo Jonsson Grip (sent 1300-tal) och senare Gustav Vasa och hans söner (1500-1600-tal). Säteriet kan kopplas till sent 1500-tal och tidigt 1600-tal och flertalet av de by- och gårdstomter som finns inom och i anslutning till planområdet (Kärnbo 37:1, 91:1, 178:1, 190:1, 193:1 & 195:1), har under perioder ägts och varit underlydande hemman till Stora Sundby (Almqvist 1934, s. 645f & Schnell 1950).

By- och gårdstomternas historia kommer att beskrivas mer i detalj under egna rubriker (se nedan), men översiktligt kan sägas att samtliga, med undantag för Fågelsta (Kärnbo 178:1), är bebyggda och brukas i dagsläget, om än i vissa fall inte som jordbruksfastigheter utan endast som bostäder.

I den här beskrivna miljön finns även en stor mängd fornlämningar och kulturhistoriska lämningar som

Figur 3. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:50 000. Källa: Lantmäteriet.

Figur 3. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från FMIS (20150902) och planområdet markerat med blå kontur. Skala 1:10 000. © Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

utgör spår efter platsens tidigare historia. Merparten är belägna på impediment och höjdparter runt om den brukade åkermarken och består till stor del av gravar, både enstaka (Kärnbo 57:1 & 188:1-2) och samlade i gravgrupper och gravfält (Kärnbo 6:1, 14:1, 15:1, 90:1, 179:1). Inom samma miljöer finns även spår efter förhistoriska boplatser (Kärnbo 263 & 264).

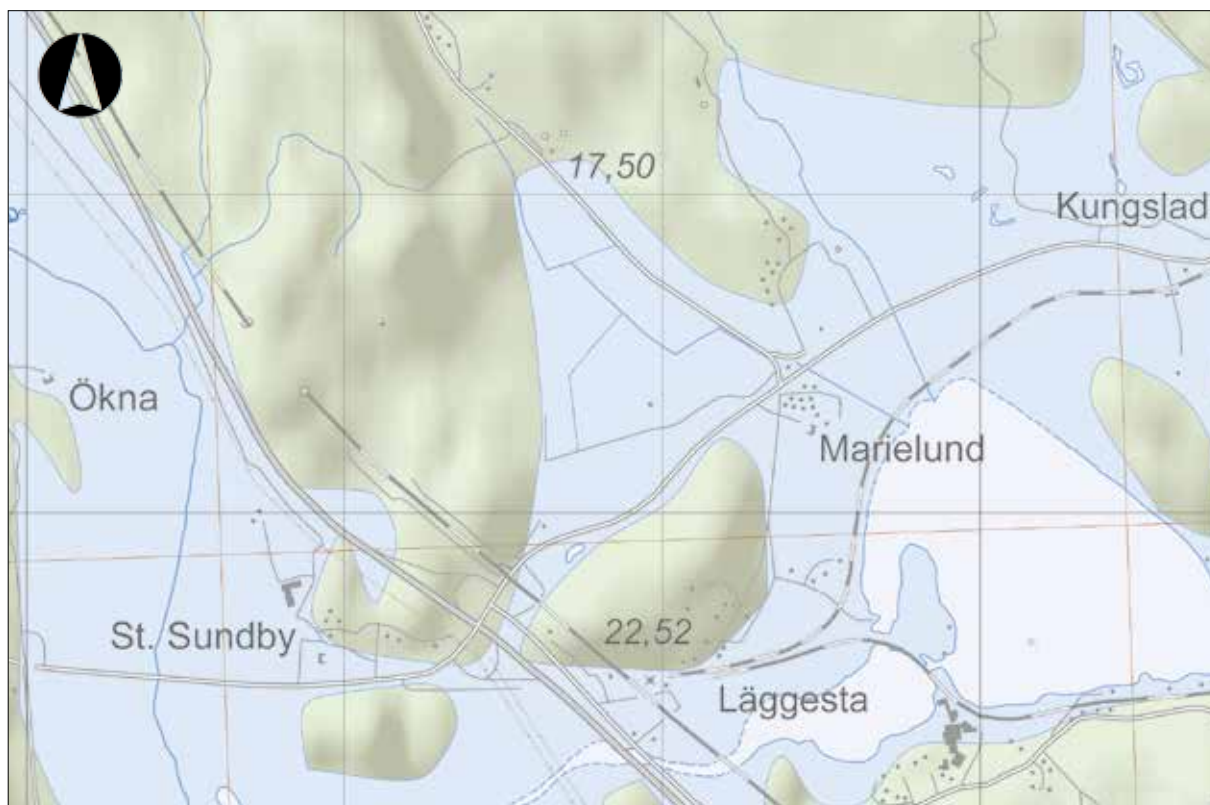
Andra lämningar utgörs av agrarhistoriska lämningar i form av röjningsrösen (Kärnbo 256, 258), fossila åkrar (Kärnbo 185:1, 186:1, 213:1), och husgrunder efter tidigare bebyggelse (tex. Kärnbo 4:1-3 & 257). Ytterligare fornlämningar som kan nämnas i sammanhanget är en fornborg (Kärnbo 55:1) och en runsten (Kärnbo 7:4/Sö 184), båda belägna väster om Årby, samt en boplatz i åkermarken väster om Oppgården (Kärnbo 262).

Höjden över havet inom planområdet varierar mellan 5 och 35 meter men åkermarken, som utgör den största delen av ytan, är belägen mellan 5 och 10 meter. Det innebär att de högre partierna blev tillgängliga under bronsålder medan den huvudsakliga landmassan framträder under järnålder (Strandnivåkartor/SGU). Förhållandet avspeglas också tydligt i fornlämnings-

bilden, där gravarnas formspråk och belägenhet i landskapet talar för att de kan knytas till järnålder, möjligen med tonvikt till den yngre delen av tidsperioden.

Något som ytterligare förstärker intrycket är förekomsten av en runsten (Sö 184) samt resultatet av en nyligen genomförd arkeologisk förundersökning av två gravar inom planområdet. I den ena framkom ett brandlager med fynd av spelbrickor tillverkade av ben och sten och i den andra utgjordes fyndmaterialet av glaspärlor. Pärlorna har preliminärt daterats till vendel och/eller vikingatid (muntlig uppgift Susanna Eklund, SAU, 2015-09-18). Ortsnamn med ändelserna *-by* och *-sta*, här representerade genom Årby, Sundby, Läggesta, Svansta och Fågelsta, pekar också mot att bebyggelsen etablerades i området under järnålder (Brink, Korhonen & Wahlberg 1994, s. 137f).

De krönliggande gravarna i form av stensättningar och rösen inom den sydöstra delen av planområdet (Kärnbo 188:1-2 & 57:1-2) samt ett högt beläget gravfält i nordöst (Kärnbo 14:1) visar dock att miljön även attraherat människor under den föregående tidsperioden, det vill säga bronsålder. Bilden av en bebyggelsemiljö med en klar tyngdpunkt i yngre järnålder kan dock komma att

Figur 4. Strandnivåkarta som illustrerar hur landskapet inom och i anslutning till planområdet såg ut ca 550 f. Kr, det vill säga ungefär vid skiftet bronsålder/äldre järnålder. ©Sveriges geologiska undersökning (SGU)

nyanseras när ny kunskap kommer i dagen i samband med eventuella framtida arkeologiska insatser i området.

Arkeologisk förundersökning

Genom den arkeologiska förundersökningen har fornlämningarna Kärnbo 6:1, 57:1-2, 185:1, 187:1, 188:1-2, 262 och 264 avgränsats åt de väderstreck där bebyggelse är planerad enligt föreslagen detaljplan. Sammanlagt grävdes 36 stycken sökschakt, vilka tillsammans uppgick till en yta om cirka 1158 m². Storleken på sökschakten varierade mellan cirka 10 och 55 meter och schakten grävdes till en djup om 0,25 - 0,35 meter. Matjordsskiktet var mellan 0,20 och 0,30 meter och den underliggande jordmånen utgjordes till största delen av grå lera. I anslutning till impediment och på höjdparter förekom ställvis även grå stenig morän. Inslag av markfasta större stenblock fanns också i en del av schakten. För detaljerad information angående respektive schakt, hänvisas till bilaga 2 (Schaktbeskrivningar).

Kärnbo 6:1

Lämningen utgörs av ett gravfält, vilket innehåller ett hundratal gravar i form av bland annat runda flacka stensättningar, resta stenar samt högar. Gravfältet ligger i skogsmark på krönet och i slänten av ett idag skogsbeväxt höjdparti. Marken har tidigare hållits öppen genom bete (1800-tal). Gravfältet ligger strax utanför den nordvästra delen av planområdet. Sökschakten (S32-S36) grävdes i åkermarken öst och nordöst om fornlämningen (se bilaga 1). Inga spår efter förhistoriska/historiska aktiviteter i form av anläggningar och/eller fynd framkom i något av schakten.

Kärnbo 57:1-2

Lämningen omfattar en fornlämning i form av en stensättning (57:1) och ett bevakningsobjekt i form av en möjlig stensättning (57:2). I samband med den genomförda arkeologiska insatsen noterades att lägesbestämningen för Kärnbo 57:1 inte överensstämde med de uppgifter som sedan tidigare fanns i FMIS. Stensättningen är belägen cirka 13 meter sydväst om den tidigare utmarkeringen. Kärnbo 57:2 kunde inte med säkerhet identifieras, men lämningen är med all säkerhet inte belägen på den plats som tidigare angivits. Den nya lägesbestämningen för Kärnbo 57:1 innebär att avståndet till den planerade bebyggelsen ökat.

Kärnbo 57:1 ligger på ett stenbundet markant höjdparti i skogsmark, i anslutning till en befintlig kraftledningsgata. Enligt de föreslagna planbestämmelserna planeras bebyggelse norr, nordöst och öster om lämningen. Sökschakten (S18-S20) grävdes i slänten och nedanför förhöjningen, norr och nordnordöst om den befintliga stensättningen 57:1 (se bilaga 1). Inga spår efter förhistoriska/historiska aktiviteter i form av anläggningar och/eller fynd framkom i något av schakten. Inga ytterligare gravar kunde heller iaktas i anslutning till den sedan tidigare kända stensättningen inom de områden som var belägna åt de ovan angivna väderstrecken.

Kärnbo 185:1

Fornlämningen utgörs av en fossil åker och är belägen på ett impediment i nuvarande åkermark som ligger relativt centralt inom planområdet. Runt om impedimentet grävdes sammanlagt nio sökschakt (S9-S17) och i ett av schakten (S13) påträffades en anläggning i form av *en rest av en härd* (A10). Anläggningen var till stora delar bortplöjd, men syntes ändå tydligt som en oregelbunden sotig svart mörkfärgning med inslag av

Figur 5. Översiktsbild över planområdet. Bilden är tagen från nordväst. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

skärvig sten i ytan. De övriga schakten innehöll däremot inga spår efter förhistoriska/historiska aktiviteter i form av anläggningar och/eller fynd.

Kärnbo 187:1

Fornlämning utgörs av en grav i form av en stensättning. Graven är belägen på ett skogsbeväxt sten- och blockrikt höjdparti inom den sydvästra delen av planområdet. Höjdpartiet sluttar relativt brant ned mot åkermarken i öster. Den markanta topografin bedömdes utgöra en tydlig begränsning för fornlämningsområdet åt öster, varför inga sökschakt grävdes i skogen. Terrängen gjorde att det heller inte var möjligt att ta sig fram med maskin. Den befintliga gräsbeväxta vägen, vilken löper i kanten mellan skogsmarken och dagens åkermark utgör brantens begränsning åt öster. I åkermarken öster om stensättningen grävdes dock ett längre sökschakt (S21) i nord- sydlig riktning (se bilaga 1). Inga spår efter förhistoriska/historiska aktiviteter i form av anläggningar och/eller fynd framkom i schaktet. Inga ytterligare gravar kunde heller iaktas i anslutning till den sedan tidigare kända stensättningen åt norr eller öster.

Kärnbo 188:1-2

Fornlämningen omfattar två gravar i form av ett röse (188:1) och en stensättning (188:2), vilka ligger på krönet av ett markant höjdparti beläget i befintlig kraftledningsgata. Gravarna ligger inom den sydvästra delen av planområdet.

Inga sökschakt grävdes i anslutning till fornlämningarna (se under Metod). Istället bedömdes foten av det markanta höjdpartiet utgöra fornlämningsområdet åt norr. Fornlämningen är inte avgränsad åt väster, öster eller söder. I samband med den nu genomförda

arkeologiska insatsen korregerades lämningarnas lägesbestämning. Både Kärnbo 188:1 och 188:2 ligger cirka 7 meter längre söderut än vad som framgår i FMIS. De nya lägesbestämningarna innebär att avståndet till den planerade bebyggelsen ökat (se bilaga 1).

Kärnbo 262

Fornlämningen utgörs av en boplatz som påträffades i samband med den arkeologiska utredning som genomfördes år 2008 (se Tidigare undersökningar). Den nuvarande markeringen i FMIS avser två härdar och ett eventuellt stenskott stolphål. I rapporten omnämns även eventuella rester efter kulturlager (Bondesson & Runesson 2009).

Boplatsen ligger i åkermark, på en naturligt plan yta som sluttar svagt åt väster. På impedimentet öster om boplatsen ligger den tidigare platsen för Läggesta by, idag Oppgården, (Kärnbo 91:1). Kärnbo 262 är belägen inom den södra delen av planområdet. Sökschakten placerades nordväst, väster och söder om det sedan tidigare kända objektet. Sammanlagt grävdes åtta sökschakt (S1-S8) och inom fyra av dem (S4, S6, S7 & S8) framkom anläggningar och/eller fynd.

Anläggningar

Anläggningarna utgjordes av *härdar, stolphål och rester av ett kulturlager*. Därutöver påträffades en väl avgränsad *koncentration av bränd lera* (A6) samt *en sotfläck* (A9). Samtliga anläggningar var mer eller mindre påverkade av att marken brukats som åkermark under lång tid. Kulturlagret var till exempel väldigt diffust och syntes endast som fläckvisa inslag av kol, sot och fragment av bränd lera. En svag nyans av en något mörkare grå skiftning kunde också anas vid bra ljusförhållanden (S4, S7 & S8).

Figur 6. Vy över fornlämning Kärnbo 262. Bilden är tagen från söder. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Härdanläggningarna (A1, A2, A3, A5 & A8) var mellan 0,5 och 1,2 meter stora i plan och rundade till formen. Samtliga syntes som väl avgränsade svarta, sotiga mörkfärgningar med skörbränd och skärvig sten i ytan. I ett par fanns inslag av bränd lera. *Stolphålen* (A4 & A7) utgjordes av två väl avgränsade runda sten-samlingar som var cirka 0,30 meter stora i plan.

Anläggningarna påträffades i området söder om Kärnbo 262, på den plana naturliga platån vilken i öster sluter an till impedimentet där Läggesta by, idag Oppgården, en gång varit belägen. Det bör poängteras att boplatsens utbredning åt öster inte klargjordes i samband med den nu genomförda arkeologiska insatsen.

För detaljerad information om respektive anläggning hänvisas till bilaga 3 (Anläggningsbeskrivningar).

Fynd

De fynd som påträffades utgjordes av *keramik* (F1) och *en del av en vävtyngd av bränd lera* (F2). Keramiken framkom i ytan av A8 (S7) och omfattade ett tiotal fragment som var mellan 20 och 60 millimeter stora. Tjockleken varierade mellan 4 och 10 millimeter. Ett av fragmenten utgjordes av en mynningsbit, medan de övriga utgjordes av bukbitar. Majoriteten av skärvorna var gråbruna till färgen, men ett par drog lite åt det tegelfärgade hållet. Insidorna av fragmenten var sotsvarta. Skärvorna hade ingen ornamentik utan var släta/strukna. Godset gav ett kompakt/fast intryck och magringsmängden uppskattades till medel och utgjordes av krossad bergart.

Vävtyngdsfragmentet (F2) var ca 50 millimeter långt, 25 millimeter brett, 20 millimeter tjockt och bedöms komma från en diskusformad vävtyngd. Rester av det

centralt belägna hålet kunde iaktas. Fragmentet var hårt bränt och tegelfärgat. Fyndet framkom vid rensning av schakt 8 och kan troligen knytas till de diffusa resterna av ett kulturlager som delvis syntes i schaktet. I enlighet med länsstyrelsens förfrågningsunderlag tillvaratogs inte påträffade fynd utan återfördes till fyndplatsen efter att de mätts in, beskrivits och fotograferats.

Kärnbo 264

Fornlämningen utgörs av en boplats som påträffades i samband med den arkeologiska utredning som utfördes år 2011 (se Tidigare undersökningar). Inom boplatsområdet påträffades två härdar samt fynd av bränd lera och lerklining inom den nordvästra delen av fornlämningspolygonen. Boplatsen utgörs av en flack sluttning i skogsmark vänd mot söder. Genom fornlämningen sträcker sig en kraftledningsgata. Kärnbo 264 ligger på norra sidan om vägen mot Ärja, inom den nordöstra delen av planområdet.

Sammanlagt grävdes tio sökschakt i området söder och sydväst om fornlämningen (S22-S31). Nio av schakten förlades i åkermarken, medan ett (S22) grävdes i kraftledningsgatan (se bilaga 1). Boplatsen är således inte avgränsad åt nordväst, norr, nordöst eller åt öster. Inga spår efter förhistoriska/historiska aktiviteter i form av anläggningar och/eller fynd framkom i något av schakten.

Kart & arkivstudie

Inledning

Inom och i omgivningarna till planområdet ligger sammanlagt sex stycken by- och gårdstomter med rötter

Figur 8. En av härdanläggningarna (A1) som påträffades i schakt 4. Bilden är tagen från väster. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

långt tillbaka i tiden. Det rör sig om Årby (Kärnbo 37:1-2), Läggesta/Oppgården (Kärnbo 91:1), Fågelsta (Kärnbo 178:1), Gertre (Kärnbo 190:1), Svansta (Kärnbo 193:1) och Lilla Sundby (Kärnbo 195:1). Fågelsta är sedan länge övergivet och betraktas därför som fornlämning, medan de övriga fortfarande är bebyggda och i bruk. Den omgivande historiska kontexten, med Gripsholm, Mariefred och Stora Sundby säteri, liksom de naturtopografiska aspekterna och närheten till Åkers bergsslag är gemensamma nämnare, men varje enskild plats har också sin alldeles egen historia att berätta.

Det har inte varit möjligt att inom ramen för följande arbete att gå in på detaljer, vad gäller till exempel människoöden, för varje enskild gård. Istället har ambitionen varit att visa vilken potential som finns för respektive gårdsmiljö i samband med planerade framtida informationsinsatser i området. Och att ge en glimt av vilka människor som en gång rört sig i den här miljön. Här är tanken att historien om de människor som tidigare levtt och verkat i området ska bidra med ett kulturhistoriskt mervärde för de nyinflyttade invånarna i Södra Årby.

För att visa på vilka möjligheter som finns att levandegöra bebyggelsemiljöernas historia, har en mer fördjupad studie genomförts över Årby och Fågelsta. Den först nämnda miljön är relativt väldokumenterad,

varför det finns ett relativt omfattande material som berättar om bebyggelsen. Vad gäller Fågelsta är det den enda av by- och gårdstomterna som idag är helt övergiven. Här finns stengrunder efter såväl bostadshus och ekonomibyggnader, högar med tegel och vildvuxna trädgårdsväxter, som påminner om att det en gång varit en levande miljö. Vid en promenad genom området väcks många tankar kring vilka som en gång bodde här och varför platsen övergavs. De övriga gårdarna/byarnas historia redovisas mer översiktligt, men förhoppningen är att redovisningen kan utgöra en bra grund för framtida fördjupningar även kring dessa miljöer.

Årby

Årby utgörs idag av en bebyggd by/gårdstomt och ligger strax norr om planområdet, på östra sidan om vägen till Ärja. Dagens bebyggelse omfattar två gårdar med ett tiotal timrade hus, vilka har sitt ursprung i 1700-talet. Antalet byggnader har tidigare varit betydligt fler, bland annat finns rester efter tidigare byggnader på andra sidan dagens väg och strax nordöst om bebyggelsen finns en husgrund och en källgrund.

Årby omnämns inte i något av de medeltida brev som finns tillgängliga digitalt (RA/SDHK). Ortnamnet med ändelsen – *by* tillsammans med den närbelägna fornlämningsmiljön i form av gravar (högar) och en runsten (Sö 184) talar dock starkt för att bebyggelsen vid Årby har sitt ursprung i yngre järnålder och vikingatid (Brink,

Figur 9. Till vänster: Keramiken som framkom i anläggning. Till höger: Vävtynsfragmentet som påträffades i schakt 8. Foto: Lars Norberg, 2015 Sörmlands Arkeologi AB.

Korhonen & Wahlberg, 1994, s. 137). Namnet Ärby kan tolkas som "byn vid ån", där den bäck som idag finns väster om bebyggelsen, på andra sidan vägen, skulle kunna vara den tidigare ån som avsågs i samband med namngivningen. I det här specifika fallet finns det dock en alternativ möjlighet att namnet uppkommit eller har ett samband med *Arem*, idag Ärja, en tidigare kyrkby i socknen med samma namn (Strandberg 1991, s. 196).

Under 1930-talet undersöktes ett par av gravhögarna intill Ärby av Ivar Schnell, med anledning av en breddning av befintlig väg (troligen rör det sig om fornlämning Kärnbo 7:1-3). Vid undersökningen påträffades förutom de kremerade benen efter de begravda, rester efter keramikkrärl, fragment av kammar, en blå glaspärla, ett remändesbeslag samt nitar och spikar. Gravarna daterades genom fyndmaterialet till vikingatid (www.historiska.se/data/?invnr=21659). De undersökta gravarna utgör resterna efter ett större gravfält med högar och stensättningar, vilket beskrivs i *Rannsakingar efter Antikviteter* på 1600-talet (Schnell & Ståhle 1938) och kan ses på en teckning av Johan

Peringskiöld från 1700-talet (Brate & Wessén 1924-136, band II, Pl 7 no 739). I anslutning till det tidigare gravfältet, invid vägen mot Ärja, står också runstenen (Sö 184). På stenen går att läsa följande "Härmod lät resa denna sten efter Hall (?), sin gode broder. Gud hjälpe hans ande." (Brate & Wessén 1924-1936, band I, s. 158). På stenen finns också ett litet kors inristat i änden av runslingan, vilket tillsammans med inskriften daterar runsten till 1000-talet (Snaedal 2004).

Från år 1641 finns ett par äldre geometriska kartor över inägorna som hör till Ärby. Av kartorna framgår att byn då utgörs av ett kronohemman, om två "halffgärz, lika store", vilket innebär ett mantal uppdelat på ½ mantal per gård (RA text till akt C5:134). Ägorna är inhägnade och bär namn som till exempel *Mossängen* och *Hemängen*, där den förra samägs med Gertre (i tegskifte). Inägorna är belägna både öster och väster om landsvägen, vilken, på samma sätt som idag, går på västra sidan om bebyggelsen. Söder om gårdarna finns en *Jagbacke*. Åkermarken är uppdelad mellan de två gårdarna i två gårdar, ett i väster och ett i öster,

Figur 10. Utdrag ur geografisk avfattning över Kärnbo socken från år 1717. På kartan syns Ärby, Fågelså, Läggesta, Gertre, Svansta och delvis Lilla Sundby. Notera att runstenen vid Ärby är utmarkerad. Källa: Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) akt C42-1:1.

vilka skiljs åt av en hägnad (LMS Akt C42-34:c5:134 & C42-34:c3:131). Under tidigt 1700-tal går det att utläsa att Årby bebos av två stycken åbor och att byn består av två kronohemman. På Västergården (1) bor Erik Larsson och på Östergården (10) bor Lars Andersson. Åker- och ängsmarken har utökats åt söder, med till exempel *Lillängen*, men därutöver ger byn samma intryck som tidigare (LMS akt C42-34:1 år 1721).

Under slutet av 1700-talet föreskrivs storskifte av Årbys ägor, men här blir resultatet en uppdelning av de två hemmanen. Den *Västra gården* som innehar åkermarken norr och väster om byn, delas upp mellan de tre bröderna Eric, Pär och Ander Andersson, gifta med Caisa Andersdotter, Maria Persdotter respektive Karin Persdotter. Den *Östra gården*, som tidigare ägdes och beboddes av nämndemannen Lars Nilsson, delades upp mellan nämndemannen Jan/Johan Persson och bonden Johan Andersson, vilka var gifta med Lars Nilssons två döttrar Maria Larsdotter respektive Brita Larsdotter. Till hemmanet hörde åkermarken söder och öster om byn. I kartmaterialet syns uppdelningen genom att varje åker nu är uppdelad i tre respektive två tegar. Både den Västra och den Östra gården utgjordes av kronoskattejord. Vid slutet av 1700-talet utgjordes således Årby av fem hushåll, vilka brukade lika stora arealer som de tidigare två (LMS Akt C42-34:2 år 1771). Hushållen varierade i storlek, det största omfattade till exempel fjorton personer medan det minsta utgjordes av fyra. Förutom själva bonden och hustrun, ingick naturligtvis en stor mängd barn, samt ibland pigor och drängar. Flera av barnen

dör i väldigt unga år, ibland som nyfödda och ibland efter ett par tre år. Alla hushåll utom ett förlorar under den här tidsperioden minst ett barn (Husförhörslängd 1772-1784 & 1785-1798). Storskiftet för Årby fortsätter sedan in på 1800-talet, genom att skogen skiftas på 1790-talet (LMS akt C42-34:3 år 1790) och ängen på 1820-talet (LMS akt C42-34:4, år 1823). Skiftet resulterade dock inte i att någon av gårdarna flyttades från den ursprungliga byplatsen, utan bebyggelsen förblev oskiftad. Skogsmarken som hör till Årby ligger norr om byn och sträcker sig upp mot sjön Södra Kärlången. Insprängda i skogsområdet finns så kallade skogsängar och åkertäppor, vilka drygt hundra år senare bär namn som till exempel Årbylund, Larslund och Aspsätter (LMS akt C42-34:3 år 1790 & Rak id J112-74-25, år 1897-1901)

Vid sekelskiftet 1900 omfattar Årby ett mantal skattejord, fördelat på ett halvt mantal på vardera Västergården och Östergården. Ägandet är fortfarande uppdelat och liksom förut kan sammanlagt fem hushåll knytas till de båda gårdarna (Husförhörslängd 1896-1900 & 1901-1910). Det omgivande jordbrukslandskapet utgörs nu av stora sammanhängande skiften, anpassade efter det dåtida moderna jordbrukets ideal (RAK id J112-74-25). Till stora delar överensstämmer åkermarkens utbredning med hur landskapet ser ut idag. Bebyggelsen vid Årby har dock behållit sitt ålderdomliga utseende, vilket i modern tid ofta har framhållits. Både på ATA och i Sörmlands museum bildarkiv finns byggnaderna dokumenterade genom fotografier. Anteckningar om Årbys

Figur 11. Vy över Årby år 1945. Bilden är tagen från sydöst. Foto: Sörmlands museums arkiv, SLM Bildnr M015411.

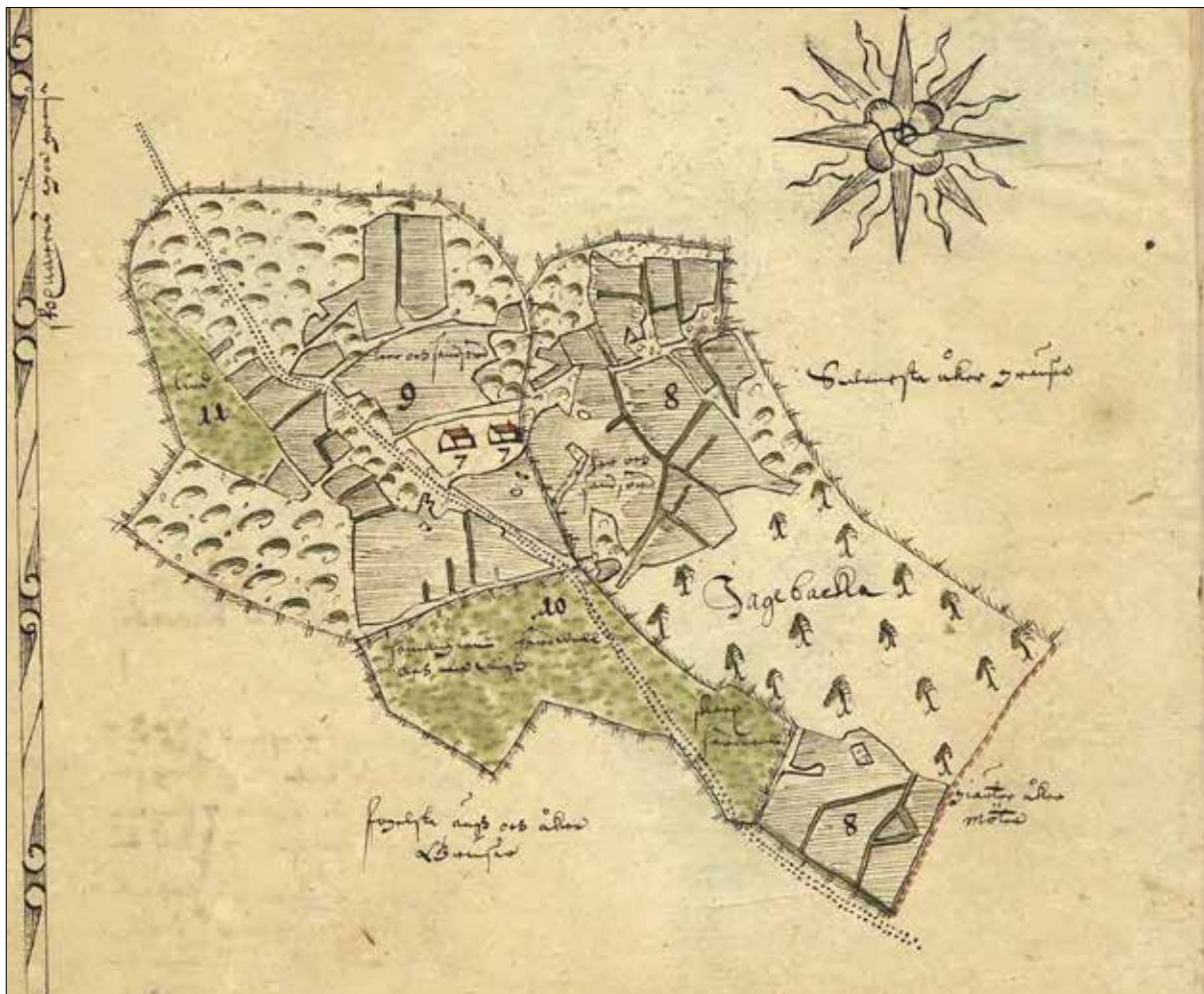
historia, ett material som troligen också innehåller fotografier, har enligt uppgift (ATA) lämnats till Nordiska museets arkiv (av Märta Janse år 1958), ett arkiv som tyvärr inte har kunnat besökas inom ramen för det här arbetet (se under Metod).

Under 1910-talet köptes hela Årby (1 mantal) av bröderna Gustaf och Otto Janse (1867-1957) från Stockholm. Den förre var grosshandlare och den senare amanuens (senare antikvarie) och aktiv inom den dåtida kulturminnesvården. Otto Janse var arkeolog och arbetade bland annat som amanuens/antikvarie på Historiska museet samt var ordförande och sedan hedersledamot i Svenska Fornminnesföreningen. Under en period var han även tillförordnad riksantikvarie (Thordeman 1958, s. 72 ff). Otto Janse bodde själv på Östergården, medan Västergården och jordbruket arrenderades ut (Fredriksson & Thorberg 1971, s. 94). Arrendatorer och rättare bodde med sina familjer på gården (Församlingsbok 1911-1920 & 1921-1930). Efter Otto Janses död och under 1970-talet fanns planer på att skapa någon form

av friluftsmuseum/museigård av Årby. Bykaraktären med de där ingående ålderdomliga byggnaderna ansågs som bevarande- och besöksvärda (ATA). Planerna blev aldrig verkligt utan bebyggelsen vid Årby fortsatte att brukas för bostadsändamål. En del av ekonomibyggnaderna finns kvar och har underhållits, medan andra har förfallit, rivits eller försvunnit av andra anledningar.

Läggesta by

Läggesta bytomt är belägen på ett impediment i åkermarken, relativt centralt inom det planerade planområdet och är i dagsläget bebyggd med ett bostadshus och ett tillhörande uthus. På impedimentet finns rester efter den tidigare byn i form av husgrunder och en källagrund. Strax öster om lämningen finns också ett gravfält med ett tiotal gravar i form av runda stensättningar och en hög. Vid den nu genomförda arkeologiska förundersökningen påträffades boplatslämningar och fynd i åkermarken strax väster om Läggesta bytomt, något som talar för att bytomten har koninuitet ned i åtminstone yngre järnålder.

Figur 12. Äldre geometrisk storskalig karta över Årby 1-2 från år 1641. Källa: Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) akt C42-34:c5:134.

Läggesta omnämns vid ett flertal tillfällen i medeltidsbrevens, både under 1300 och 1500-talet. I ett par fall tillsammans med några av de tidigare beskrivna byarna/gårdarna i området. År 1366 omtalas Läggesta tillsammans med Fågelsta i ett jordägarbyte (SDHK nr 8874) och år 1379 upplåter Rembolt Pettersson mark i Läggesta till Bo Jonsson (Grip). Tre år senare beseglas ytterligare en överlåtelse av egendom i Läggesta till samma Bo Jonsson (SDHK nr 11440 & 12264). På 1530-talet säljer en Anders Mjölnare sin gård i Läggesta till Gustav Vasa (SDHK nr 44710) och Läggesta ingår också i ett byte som Brita Andersdotter på Sundby gör med Gustav Vasa år 1530. Utöver Läggesta ingår även Fågelsta och Gertre som en del av de egendomar hon byter bort (SDHK nr 44711).

Från år 1641 finns två äldre geometriska kartor över Läggesta bys ägor. Av texten till kartorna framgår det att Läggesta omfattar två krono och ett frälsehemman (RA text till akt C3:133 & C5:132-133). På kartan finns tre gårdssymboler utritade men endast två gårdsnamn omnämns, nämligen "Nårgården" och "Mellangården". Åkermarken ligger väl samlad kring bebyggelsen och innehåller impediment och backar, men några ensamma tegar finns även i öster och söder. En *jagbacke* är utmarkerad söder om byn (LMS akt C42-19:c3:133 & C42-19:c5:133). År 1719 finns ytterligare en geometrisk avmätning över byn, som framstår på ungefär samma sätt som tidigare. Gårdarna är fortfarande tre till antalet och benämns nu som 1) *Oppgård* 2) *Mellangården* och 3) *Lillgården*, där den sistnämnda utgörs av frälsegården (LMS akt C42-19:1). Från år 1759 finns en karta över Storskiftet av vilken det framgår att Oppgård har delats upp i A och B, där halva hemmanet (A) ägs av Herr Hovkamereraren Ljungman och den andra halvan (B) ägs av länsmannen Malmberg. Där-

näst kommer Mellangården (C) där ingen ägare anges och slutligen Lillgården (D), vilken uppges ägas av Fru Stierneros (LMS akt C42-19:2).

I samband med den nästkommande skiftesreformen (Laga skifte) bryts bystrukturen sönder och en (eller möjligen två) av gårdarna flyttas från byn till platsen för dagens *Marielund*. Skiftet påbörjas år 1822 men genomförs inte helt förrän ungefär tio år senare på grund av meningsskiljaktigheter och rättsprocesser (LMS akt C42-19:4 år 1831). På en karta från år 1851 finns två gårdar kvar på platsen för Läggesta by med namnen *Oppgård* och *Lillgården*. På samma karta finns *Marielund* utmarkerad med omgivande trädgård och park (LMM akt 04-KÅR-93). På den häradsekonomiska kartan från sekelskiftet 1900 finns endast namnet *Marielund* utsatt, men ett par byggnader kan fortfarande ses på platsen för *Läggesta by* (Rak id J112-74-25). I texten till kartan framgår det att *Oppgård* och *Mellangården* kallas för *Marielund* men *Lillgården* finns fortfarande kvar som eget namn. Samtliga ingår dock i ägora till Stora Sundby säteri och räknas in i säteriets ägosummor (Beskrivning till karta över Selebo härad 1901-1904).

På 1950-talet verkar det som att namnet *Oppgård* har återuppstått, för på den äldre ekonomiska kartan finns namnet intill den kvarvarande bebyggelsen på platsen för Läggesta by, vilken då som nu endast utgörs av ett bostadshus och ett uthus (RAK id J133-10h4f67, år 1957).

Fågelsta

Fågelsta utgörs av en cirka 120 x 50-80 meter stor yta och inom området finns två husgrunder efter boningshus, två källargrunder samt spår efter ytterligare

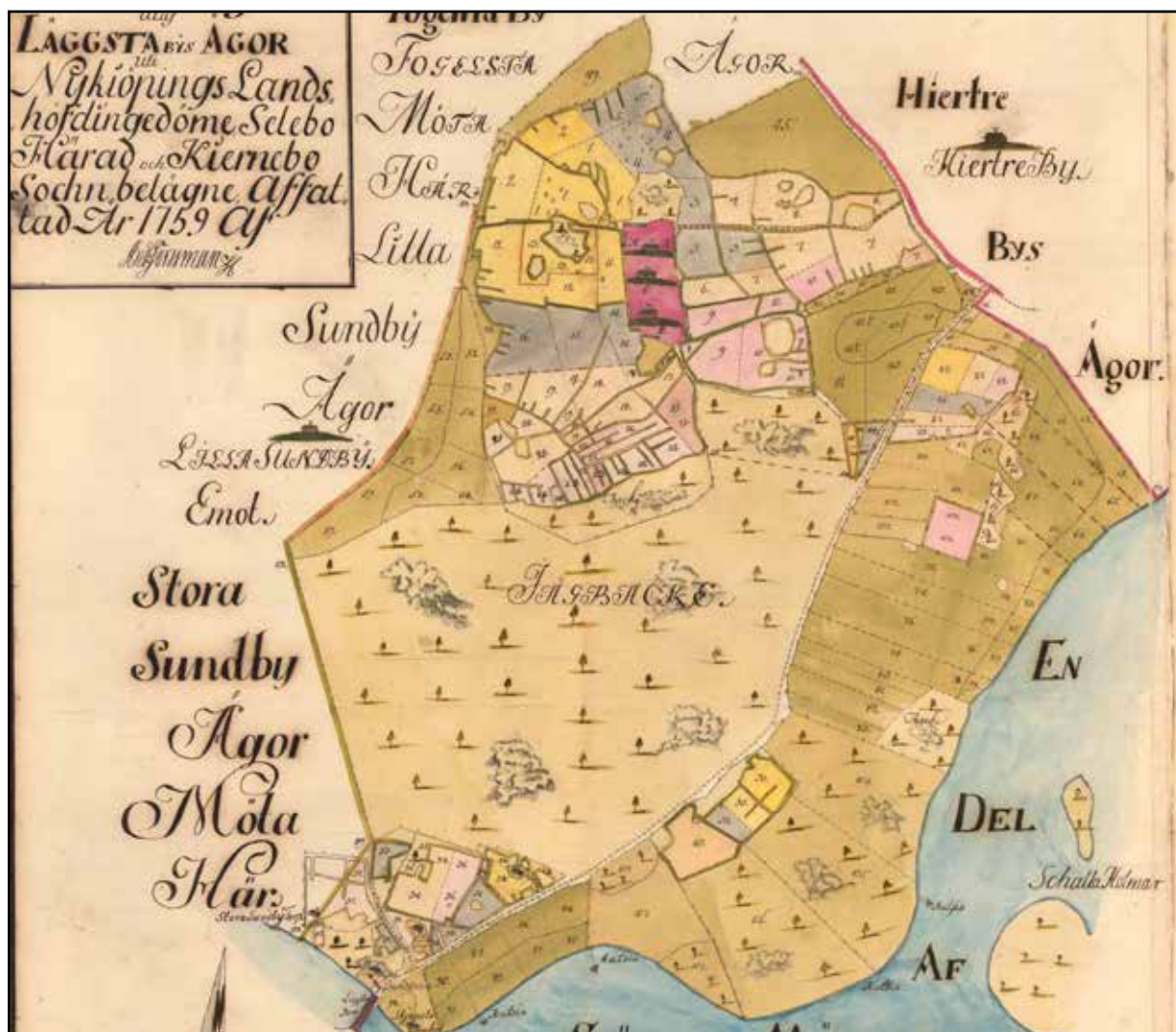
Figur 13. Det trädbevuxna impedimentet i bakgrunden är platsen för Läggesta by. Bilden är tagen från väster. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

ekonomibyggnader (FMIS). Husgrunderna är kallmurade av natursten och runt en meter höga. I området finns även överväxta högar med taktegel. Lämningarna ligger i en miljö som kan liknas vid en igenväxt park. Här finns små och stora lövträd, bland annat ekar, och rester efter trädgårdsväxter i form av fruktträd och syrener. Därutöver finns en hel del täta slånärbuskage i kanterna ned mot åkermarken i öster. I ett något större perspektiv är fornlämningen belägen på ett skogsbeväxt höjdparti, vilket skjuter ut som en udde åt söder, omgiven av åkermark både i väster och öster. I den närmaste omgivningen finns ett mindre gravfält bestående av sju gravar i form av en hög, ett röse och fem runda stensättningar. Andra fornlämningar utgörs av fossil åkermark samt ytterligare gravar i form av rösen (FMIS).

Fågelsta omnämns vid ett flertal tillfällen i det skriftliga källmaterialet från 1300-talet, där det äldsta belägget är från år 1346, då som "folxta". Andra exempel på äldre namnformer för Fågelsta är "foghilsta" år 1366 och "foghlustum" år 1372 (Institutet för Språk och Folkminnen/Ortnamnregistret). Det som avhandlas i

de medeltida breven rör i stort sett alltid jordskiften. Vi kan till exempel få reda på att biskop Tyrgils bland annat fick sju örtugland i Fågelsta mot att avstå ett antal örtugland i Riby, Åkers socken år 1366 (SDHK nr 8874). Vidare går det att läsa att en Peter Svensson godvilligt säljer sju örtugland jord i Fågelsta och två örtugland jord i Läggesta som evig egendom till Sveriges dåvarande drots Bo Jonsson (Grip) år 1379. De framgår också att han avhänder sig egendomarna med alla tillagor, vilket bland annat omfattar fiskevatten, kvarnar och kvarnplatser, till Bo och hans arvingar som evig egendom med full dispositionsrätt. "Om Bo eller hans arvingar genom landslagens dom skulle gå miste om egendomarna eller del av dem lovar Peter eller hans arvingar genom detta brev att inom en månad ersätta Bo med lika goda egendomar i lika gott läge" (SDHK nr 11551).

Ungefär hundrafemtio år senare (år 1530) figurerar Fågelsta ännu en gång i sammanhang knutna till dåtidens maktpersonligheter, då Brita Andersdotter på Sundby byter jord med Gustav Vasa. I de egendomar

Figur 14. Storskifteskarta över Läggesta nr 1-3 från år 1759. Källa: Lantmäterier, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) akt C42-19:2.

som Brita överlåter ingår bland annat Fågelsta, men även Läggesta och Gertre (SDHK nr 44711).

Det finns ingen äldre geometrisk karta över Fågelsta från 1600-talet, men däremot omnämns Fågelsta i texterna till kartorna över både Årby och Läggesta från år 1641. Av texterna framgår det att "Fogelsta" utgjordes av *ett frälsehemman* (RA texter till akterna C3:131 & C3:132-133). Fågelsta omfattade ett mantal och hörde då till Stora Sundby säteri (Almqvist 1934, s. 376 & 645ff). Det historiska kartmaterialet över Fågelsta är överlag magert. Gården finns med på en översikt över gårdar och byar i Kärnbo socken från år 1717 (LMS akt C42-1:1), men inte förrän under tidigt 1800-tal finns en mer detaljerad karta över gårdens ägor. Bebyggelsen omges då av åkermark i söder och norr, *Södra och Norra gårdet*, med insprängda backar och mindre impediment i åkrarna. Runt om åkermarken finns ängshagmark och väster om gården, strax norr om en större hage, ligger Fågelsta soldattorp med omgivande åkermark och backar (LMM akt 04-KÅR-64). Lite senare, år 1839, sker ett ägobyte av ängsmark mellan Fågelsta och Årby (LMM akt 04-KÅR-85) och på en karta från år 1851 kan bebyggelsen med omgivande åkrar ses mer i detalj. Här framgår det att bebyggelsen då omfattar sammanlagt sju stycken byggnader (boningshus & ekonomibyggnader) samlade kring ett gårdstun. Norr om bebyggelsen finns en trädgård utmarkerad (LMM akt 04-KÅR-93). På Häradskartan från år 1897-1901 finns inte längre bebyggelsen utmarkerad och i texten framgår det att marken är inräknad i ägora till Stora Sundby (RAK akt J112-74-25).

Någon gång mellan 1851 och sekelskiftet 1900 flyttar de sista människorna från Fågelsta och gården överges. I Husförhörslängderna framgår det att gården är

bebodd fram till år 1860. Till exempel kan bonden Jan Andersson och hustrun Maria Ersdotter nämnas, som flyttar till Fågelsta från Strängnäs år 1840 (Husförhörslängd 1840-1845). Maria har fyra barn sedan ett tidigare gifte och tillsammans får de ytterligare fyra barn som heter Brita Sophia, Jan Eric, Anna Lovisa och Emma Christina. Jan dör sedan, 42 år gammal, i en drunkningsolycka i Bondkroken (år 1853) och familjen flyttar till Gripsholms Kungsladugård (Husförhörslängd 1851-1855). Fem år senare går även Maria bort i sviterna av en bröstinflammation (Död - och Begravningsbok 1815-1861) och de yngsta barnen blir inhyses i Kärnbo socken (Husförhörslängd 1855-1860).

Efter år 1860 ser det ut som att Fågelsta står tomt fram till år 1877 då änklungen och förre detta soldaten Carl eller Gustaf Otto Engblom (förmamnet varierar i längderna) flyttar in (Husförslängd 1876-1880, 1881-1885 & 1886-1890). Han får sällskap år 1886 av änkan och hushållerskan Anna Kristina Lundström född i Helgesta (Husförhörslängd 1886-1890). År 1892 dör sedan Carl Otto, genom självmord, och Anna Kristina flyttar två år senare till Sundby Grindstuga (Död - och Begravningsbok 1882-1894 & Husförhörslängd 1891-1895). Utifrån husförhörslängderna verkar det vara de sista personerna som bodde på Fågelsta. Därefter är namnet Fågelsta överstruket i längderna och intill det överstrukna namnet står det utgår.

Gertre

Gertre bytomt ligger strax östnordöst om planområdet och är idag bebyggd med ett bostadshus med tillhörande flygelbyggnader samt ett uthus. Söder om bebyggelsen finns ytterligare tomter med friliggande bostadshus och tillhörande uthus. I omgivningarna till Gertre finns synliga fornlämningar i form av gravar, gravfält och

Figur 15. Bild över Fågelsta by- och gårdstomt. Bilden är tagen från söder. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

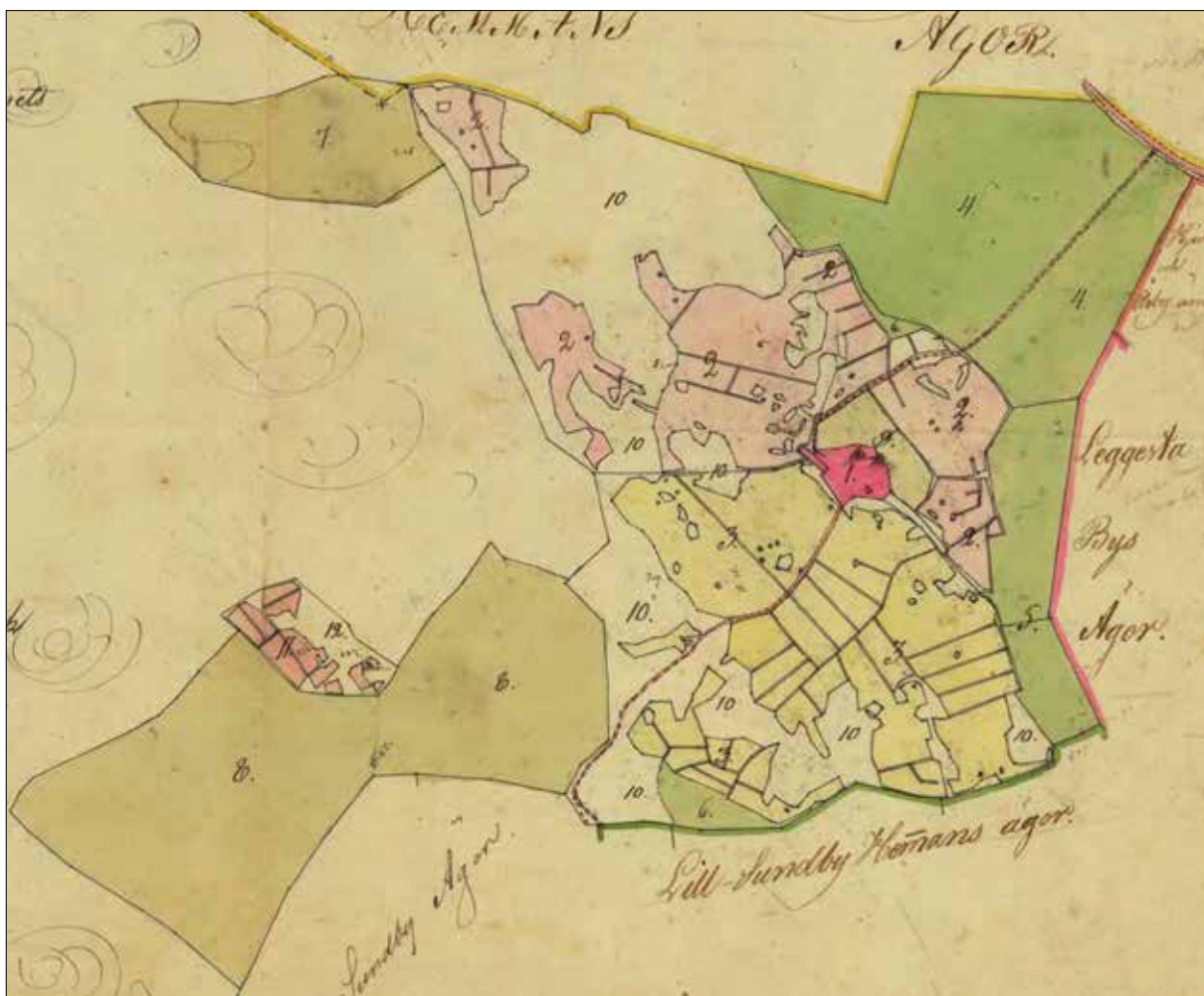
fossil åkermark (FMIS). De arkeologiska insatser som genomförts i området under hösten har dock visat att det finns ytterligare lämningar i området, som idag inte är synliga ovan mark. Bland annat har spår efter en förhistorisk boplats kunnat konstateras och därutöver finns även spår efter smidesverksamhet och järnhantering i området (se Tidigare undersökningar). De planerade ¹⁴C dateringarna av anläggningarna i fråga får visa till vilken tidsperiod i Gertres historia lämningarna ska tillföras (e-post Karin Beckman Thoor 2015-10-01). Men bara att det finns visar tillsammans med den sedan tidigare kända fornlämningsbilden att Gertre by har sina rötter långt tillbaka i tiden.

I det medeltida skriftliga källmaterialet omnämns Gertre bland annat år 1366 som "giaerthri" och år 1382 med namnformen "gertry" (Institutet för Språk och Folkminnen/Ortnamnregistret). År 1379 namnges en person från byn, nämligen "Peter j Gaertry" (SDHK nr 11532) och under 1500-talet säljs jord i "Hestri" (Gertre?) till Jungfru Marie kloster i Mariefred (SDHK nr 35393). Senare under samma århundrade överläts

egendom i bland annat Gertre till Gustav Vasa (SDHK nr 44711), i samma byte som tidigare omnämns i samband med Läggesta och Fågelsta (se Läggesta by & Fågelsta).

Namnet Gertre (engelskans Gartree) avser ett levande träd som fungerat som ett riktmärke i landskapet. För att tjäna detta syfte har trädet troligen utmärkt sig genom någon ovanlighet i utseendet, som till exempel ett egendomligt växtsätt (Franzen 1968, s 15). Då förleden *Ger-* kan tolkas som spjut, menar en del att träden stått vid specifika platser som till exempel vid tingsplatser eller att de markerat gränser för tingsförsamlingar (Angart 1979, s. 50ff).

Från år 1641 finns en äldre geometrisk karta över Gertre där det framgår att byn utgörs av "en krone heelgård, den andra frälse". Åkermarken ligger i sammanhängande gården runt om byplatsen, men ett par mindre åkrar finns även norr om byn, omgivna av backar och kullar. Även i den sammanhängande åkermarken finns inslag av impediment och backar. *Sjöängen, Norrängen*

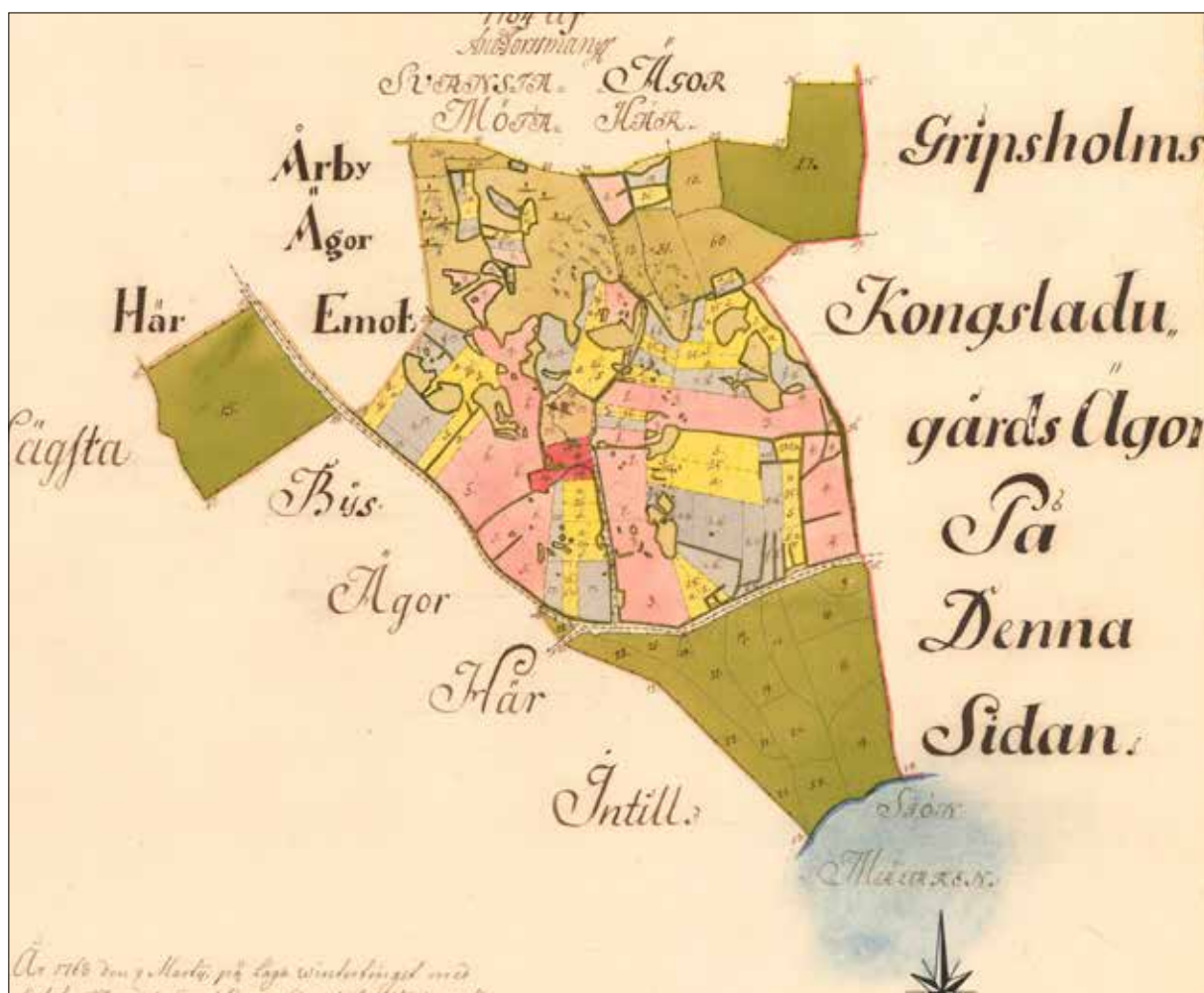
Figur 16. Karta över Fågelsta från år 1812. Källa: Lantmäterier, Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMM) akt 04-KÅR-64..

och *Mossängen* ligger liksom i varsin ände av inägorna. Av texterna framgår att ägorna brukas i tegskifte (RA texter till akt C5:132/LMS akt C42-10:c5:132).

Från andra halvan av 1700-talet finns en storskifteskarta över byn där det framgår att byn utgörs av *ett mantal frälse och två skattehemman* om $\frac{1}{4}$ mantal var. Frälsehemmanet ägs vid den här tidpunkten av presidenten och riddaren Bernhard Reinhold von Hauswolff (A) och ägarna till respektive skattehemman heter Nils Andersson (B) och Anders Gustafsson (C). Gårdarna ligger centralt inom ägorna, där åkermarken är uppdelad i det *Västra* respektive det *Östra gårdet*. I gränsen mellan gårderna sträcker sig vägen som leder upp till byn. I söder syns korsningen trekantig där landsvägen mellan Strängnäs och Stockholm möter vägen mot Gripsholm. Liksom tidigare finns några mindre åkrar insprängda i betesmarken norr om byn och ängsmarkens utbredning har inte förändrats i jämförelse med den äldre kartan. Ängs- och hagmarken omgärdar åkermarken och bär namn som till exempel *Mossängen* (LMS akt C42-10:1 år 1764).

I början av 1800-talet upprättas kartor inför genomförandet av laga skifte. På laga skifteskartan från år 1828 har ingen av gårdarna flyttats till något nytt gårdsläge utan är belägna som tidigare och benämns som A, B och C. De två förstnämnda (A & B) bär namnet *Oppgård*, utgörs av *kronoskattejord* och ägs av Jan Persson respektive Erik Lundin. Den sistnämnda kallas *Nedergård*, omfattar *ett mantal frälse* och ägs av greve Gyllenborg. Ägorna har i stort sett samma utbredning som tidigare, men samlas nu till mer sammanhängande skiften som knyts till respektive gård. Några nya åkrar har också tagits upp i området nordväst om byn (LMS akt C42-10:3 & LMM akt 04-KÄR-71).

Vid sekelskiftet 1900 räknas frälsehemmanet i Gertre in i Sundby säteris ägor och endast Oppgård (1/2 mantal skattejord) finns kvar som en bebyggd brukningsenhet i den tidigare byn (RAK id J112-74-25 & Beskrivning till karta över Selebo härad 1901-1904). Under 1890-talet börjar namnet *Fridhäll* synas i husförhörlängderna som ett ersättningsnamn för en av skattegårdarna i Gertre (Husförhörlängd 1891-1895).

Figur 17. Storskifteskarta över Gertre nr 1-2 från år 1764. Källa: Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) akt C42-10:1.

Namnet finns inte med på den häradsekonomiska kartan från sekelskiftet 1900 (RAK id J112-74-25), men på den äldre ekonomiska kartan från 1950-talet är det namnet på en gårdsbebyggelse strax nordöst om Gertre (RAK id J133-10h4f67). En utflyttning av gården sker således någon gång kring sekelskiftet 1900 och den utflyttade gården får i samband med detta det nya namnet *Fridhäll*.

Svansta

Svansta utgörs idag av ett bostadshus, en ladugårdsbyggnad samt ett antal mindre ekonomibygnader. Gården är belägen på ett större impediment omgivet av åkermark i alla väderstreck. I skogsmarken strax norr om dagens gårdsbebyggelse finns ett gravfält som innehåller ett tiotal gravar i form av runda stensättningar. Därutöver finns ytterligare stensättningar sydväst och nordväst om gravfältet (FMIS).

Gravmiljöerna runt om Svansta uppmärksammas redan på 1870-talet då det beskrivs att det vid Svansta finns många *"kummel, gravhögar och stensättningar"* (Indebetou 1877, s. 200). Sannolikheten är stor att en del av gravarna försvunnit över tid. Gravarnas yttre formspråk tillsammans med efterleden *-sta* i ortnamnet talar för att platsen brukats åtminstone sedan järnålder.

Namnet Svansta förekommer i det skrivna materialet första gången år 1380, då som *"Swanasta"* och år 1450 som *"Swanistom"* (Institutet för Språk och Folkminnen/Ortnamnsregistret). I ett medeltidbrev från april månad år 1402 figurerar Svansta som en del i en egendomsförsäljning till drottning Margareta. Det är riddaren Nils Gustavsson som säljer ett antal gods i Södermanland, där Svansta utgör ett av de uppräknade namnen (SDHK nr 15829).

Från år 1641 finns en äldre geometrisk karta över gårdens inägor. Av kartan framgår att Svansta utgörs av *ett krono "helgärdz"* och att byn Gertre har tegar i Svanstas åker- och ängsmarker. Gården har två gårdar och ängsmarken bär namn som *Lillängen* och *Storängen*. På kartan syns hägnader och till gården hör en trädgård som ligger strax intill bebyggelsen. Åkrarna är relativt små, oregelbundna och formar sig efter de impediment och backar som ligger inom ägora (LMS akt C42-26:c5:131 & RA texter till akt C5:131).

Under andra halvan av 1700-talet (LMS akt C42-26:1 år 1766) och under tidigt 1800-tal (LMM akt 04-KÄR-83, år 1837) sker ett par ägobyten mellan Svansta och Gertre, men i övrigt lever Svansta en undanskymd tillvaro i det historiska kartmaterialet. Vid sekelskiftet 1900 är det småbrutna åkerlandskapet kring Svansta ett minne blott och istället breder åkermarken ut sig i stora regelbundna skiften väster och öster om gården. Av texten till kartan framgår det att jordnaturen utgörs av ett mantal kronojord, det vill säga detsamma som på 1600-talet (RAK id J112-74-25 & Beskrivning till karta över Selebo härad 1901-1904).

I husförhörslängderna för åren 1827-1832 börjar Svansta betecknas som *"boställe för Mariefreds Borgmästare"* (Husförhörslängd 1827-1832). Dessförinnan saknas benämningen, men enligt en uppgift i litteraturen anslås Svansta som borgmästarboställe redan år 1713 (Lundberg 1991). Oberoende av när det sker, fortsätter gården att anges som borgmästarboställe åtminstone fram till sekelskiftet 1900 (RAK id J112-74-25 & Beskrivning till karta över Selebo härad 1901-1904). Brukandet av marken ombesörjdes dock av andra som till exempel Anders Erlin och hans hustru Anna Stina Åberg år 1827-1832 och senare av rätta-

Figur 18. Bild över delar av bebyggelsen på Svansta någon gång under 1940-talet. Foto: Sörmlands museums arkiv, SLM Bildnr M015301.

ren Eric Andersson åren 1861-1865 (Husförhörlängd 1827-1832 & 1861-1865).

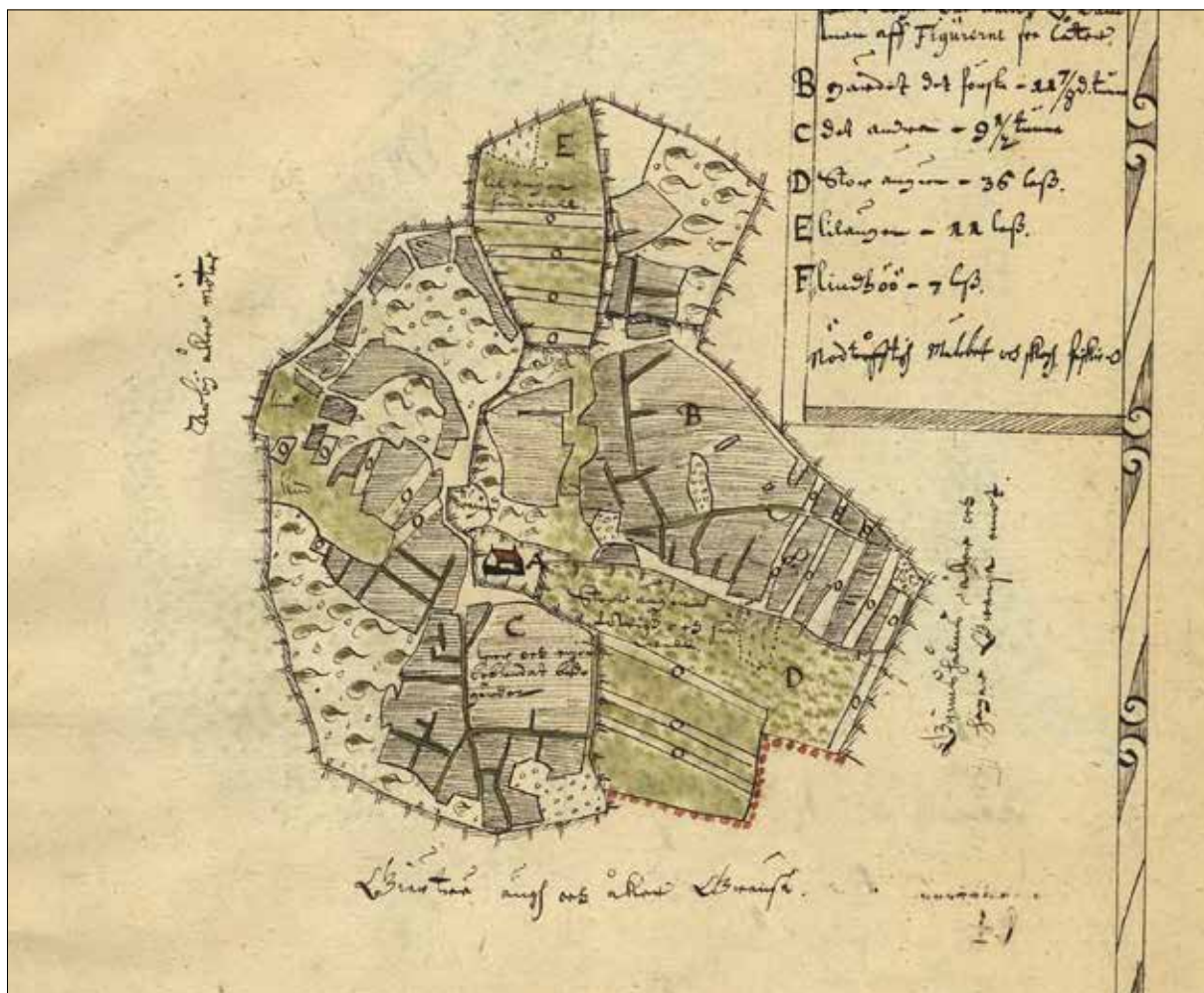
Lilla Sundby

Lilla Sundbys historia hör intimt samman med säteriet Stora Sundby, vilket ju redan namnet antyder. Gården ligger i kanten av ett skogsklätt höjdparti, strax utanför den sydvästra delen av planområdet. Tomten är bebyggd med ett mindre bostadshus (torp) och ett uthus. I den närmaste omgivningen finns ett par ensamliggande stensättningar på ett höjdparti norr om byggnaderna (FMIS). Drygt femhundra meter sydväst om tomten, på andra sidan dagens järnväg ligger Stora Sundby.

I texten till en äldre geometrisk karta från år 1641 omnämns Lilla Sundby på följande sätt "här tager Lille Sundby äng och åker emot, frälse 1" (RA/text till akt C3:132-133). Enligt Almqvist omfattar Lilla Sundby år 1654 ½ mantal frälse (Almqvist 1934, s. 376). Gården har inte avsatt många spår i det äldre historiska kart-

materialet, vilket inte är särskilt förvånande med tanke på att den ingår i ägorna till säteriet. Lilla Sundby finns utmarkerat med en egen byggnadssymbol på översiktskartor från år 1717 och 1719 (LMS akt C42-1:1 & C42-19:1) men inga detaljerade kartor finns över ägorna. Under 1800-talet benämns Lilla Sundby som ett så kallat rå och rörshemman, det vill säga ett hemman som tillhörde ett säteri (i det här fallet Sundby) och som var beläget inom samma by som själva säteriet (LMM akt 04-KÄR-93 år 1851). På den Häradsekonomiska kartan från sekelskiftet 1900 är byggnaden utmarkerad men inget namn finns med på kartan (Rak id J112-74-25).

Då Lilla Sundby har lämnat så lite avtryck i det äldre historiska kartmaterialet, kan det vara av intresse att söka kunskap på annat håll. Genom husförhörlängderna finns en möjlighet att få en inblick i vilka som levt på gården under de senaste århundradena. Vid en hastig överblick verkar det som att det har varit en relativt stor omsättning på människor. Många är det

Figur 19. Äldre geometrisk storskalig karta över Svansta nr 1-2 från år 1641. Källa: Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) akt C42-26:c5:131.

som har flyttat in och flyttat ut under historiens lopp. Bakgrund och huvudsaklig försörjning mellan de olika hushållen skiljer sig dock mycket lite över tid.

I mitten av 1700-talet bor till exempel en Olof Pärsson där tillsammans med sin hustru Brita Jansdotter och de två barnen Anna och Eric. Till hushållet hör även drängarna Jonas och Eric Olofsson och en piga (Husförhörslängd 1753-1763). Dottern Anna gifter sig sedan med Eric Olofsson (en namne till drängen) år 1763, får fem barn och bor kvar till år 1784 (Husförhörslängd 1772-1784). De avlöses av ytterligare familjer med i stort sett liknande sammansättning, men antalet drängar och pigor varierar över tid. Till exempel flyttar bonden Eric Andersson till Lilla Sundby från Åker med sin hustru Maria Persdotter och deras gemensamma barn Johan, Eric och Anders. Till hushållet hör då även drängen Jan Jonsson (Husförhörslängd 1827-1832 & 1832-1839).

Även idag ägs Lilla Sundby av Stora Sundby som arrenderar ut torpet som fritidsboende. Dagens levnadsvillkor skiljer sig mycket från tidigare århundraden, men platsen i landskapet och ägo förhållandena är således detsamma som för flera hundra år sedan.

Referenser

- Almquist, J. A., 1934. *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden. Med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning. Nyköpings län och livgedingets Södermanlandsdel. Del 2. Band 1. Inledning och Tabeller.* Stockholm.
- Almquist, J. A. 1935. *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden. Med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning. Nyköpings län och livgedingets Södermanlandsdel. Del 2. Band 2. Säterier.* Stockholm.
- Arngart, Olof. 1979. *Gertre, Gartree, Garstang. I: Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift 1979.* Lund.
- ATA. *Antikvarisk Topografiska Arkivet*, Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Beckman-Thoor, Karin. 2015. *PM-Redovisning arkeologisk utredning och förundersökning i Kärnbo socken. Länsstyrelsens dnr 431-3538-2015. E-post 2015-10-01.*
- Beskrifning till kartan öfver Selebo Härad. Upprättad i Rikets allmänna kartverk år 1904. Häradet kartlagdt år 1901.*
- Bondesson, Wivianne & Runeson, Henrik. 2009. *Planerad villabebyggelse i Åkers-Järsta. Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2. RAÄ UV Mitt rapport 2009:11.*
- Bondesson, Wivianne. 2011. *Skärpbackarna. Arkeologisk utredning. Södermanland, Kärnbo socken, Stora Sundby 4:3 m. fl. RAÄ UV Mitt rapport 2011:24.*
- Brate, Erik & Wessén Elias. 1924-1936. *Södermanlands runinskrifter I. Text.* Sveriges runinskrifter. KVHAA. Stockholm.
- Brate, Erik & Wessén Elias. 1924-1936. *Södermanlands runinskrifter II. Planscher.* Sveriges runinskrifter. KVHAA. Stockholm.
- Brink Stefan, Korhonen Olavi & Wahlberg Mats. 1994. *Bebyggelsenamn. I: Kulturminnen och Kulturmiljövård. Sveriges Nationalatlas.* Red. K-G Selinge. Riksantikvarieämbetet.
- Clemedson, Carl-Johan. 1973. *Kärnbo och Mariefred. Kultur, Vegetation, Flora.* Sörmländska handlingar nr 30. Nyköping.
- FMIS. *Informationssystemet om fornminnen*, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Riksantikvarieämbetet. Datauttag 2015-09-02. <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>
- Franzen, Gösta. 1968. Sv. Gertre och eng. Gartree I: *Namn och bygd.* Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning. Femtiofemte årgången 1967. Kungl. Gustav Adolfsakademien.
- Fredriksson, Ingrid & Håkan Thorberg 1971. *Årby, en sörmländsk by. I: Sörmlandsbygden 1971.* Södermanlands hembygdsförbunds årsbok. Fyrtionde årgången. Nyköping.
- Historiska museets digitala samlingar - www.historiska.se/data/?invnr=21659*
- Indebetou, Harald Otto. 1877. *Södermanlands minnen från äldsta till närvarande tider. Första delen: Omfattande tiden till reformationen.* Stockholm.
- Jordartsskartan. Ser Ae. nr 39. Geologiska kartbladet Strängnäs 10H SO. Sveriges Geologiska Undersökningar, SGU.* Stockholm 1973. (www.sgugeolagret.se/GeoLagret/)
- LMM. *Lantmäterimyndigheternas arkiv* (www.lantmateriet.se/)
- LMS. *Lantmäteristyrelsens arkiv* (www.lantmateriet.se/)
- Lundberg, Gustav. 1991. *Gårdar torp och småbruk i Kärnbo och Mariefred från minne och minnesanteckningar.* Mariefreds Hembygdsförenings Skriftserie nr 13. Mariefreds Hembygdsförening.
- RA, *Riksarkivet* (www.riksarkivet.se)

RAK. Rikets allmänna kartverks kartarkiv (www.lantmateriet.se/)

Scharp, Agneta. 2015. Meddelande om resultat av arkeologisk förundersökning av fornlämning Kärnbo 192:1 inom fastigheten Åkers-Järsta 10:4 i Strängnäs kommun. *Meddelande, Länsstyrelsen i Södermanlands län, 2015-10-06, Lst dnr 431-3539-2015.*

Schnell, Ivar & Ståhle, Carl Ivar. 1938. Rannsakingar om antikviteter i Södermanland 1667-1686. *Sörmländska handlingar N:o 5.* Södermanlands Hembygdsförbund. Nyköping.

Schnell, Ivar. 1950. *Mariefred och Mariefredstrakten.* Södermanlands hembygdsförbunds. Nyköping.

SDHK - Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev (<http://www.sok.riksarkivet.se>)

Snaedal, Thorgunn. 2004. *Svenska runor.* Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Strandberg, Svante, 1991. *Studier över sörmländska sjönamn. Etymologi, namnbildning och formutveckling. Skrifter utgivna genom Ortsnamnsarkivet i Uppsala Serie B.* Meddelanden 8. Diss. Uppsala Universitet.

Strandnivåkarta för 2500 år sedan (550 CalBC). Sveriges geologiska undersökning (SGU). (http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html)

Strandnivåkarta för 2000 år sedan (50 CalBC). *Sveriges geologiska undersökning (SGU).* (http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html)

Strandnivåkarta för 1500 år sedan (450 CalAD). *Sveriges geologiska undersökning (SGU).* (http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html)

Strandnivåkarta för 1000 år sedan (950 CalAD). *Sveriges geologiska undersökning (SGU).* (http://apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html)

Thordeman, Bengt. 1958. In memoriam, Otto Janse 10/9 1867- 3/3 1957. *I: Fornvännen 1958. Årgång 53.* Stockholm.

Muntlig uppgift

Susanna Eklund SAU, 2015-09-18

Arkiv

Antikvariska Topografiska Arkivet

Topografiska arkivet, allmänna handlingar och fotografier, Kärnbo sn, Södermanland. F1, Topografisk dossier, Ämbetsarkivet 4, Södermanland Kärnbo sn

Landsarkivet i Uppsala

Mariefred-Kärnbo församling, Kyrkoarkiv, Husförhörlängder (www.arkivdigital.se)

AI:2, 1753-1763, AI:4b 1772-1784, AI:6b 1785-1798, AI:9b 1827-1832, AI:10b, 1832-1839, AI:11b 1840-1845, AI:13b, 1851-1855, AI:14, 1855-1860, AI:15, 1861-1865, AI:20, 1886-1890, AI:21 1891-1895

Kärnbo församling, Kyrkoarkiv, Församlingsböcker (www.arkivdigital.se)

AII:2, 1901-1910, AII:3, 1911-1920, AII:4, 1921-1930

Mariefred-Kärnbo församling, Kyrkoarkiv, Död- och begravningsböcker (www.arkivdigital.se)

F:3, 1815-1861, F:5, 1882-1894

Lantmäteriet, Historiska kartor, Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMM) (www.lantmateriet.se/)

Akt 04-KÄR-64. Mätning. Kärnbo socken, Södermanlands län, år 1812.

Akt 04-KÄR-71. Laga skifte. Strängnäs kommun, Södermanlands län, år 1829-02-25.

Akt 04-KÄR-85. Ägoutbyte. Strängnäs kommun, Södermanlands län, år 1839-10-21.

Akt 04-KÄR-93. Delning. Strängnäs kommun, Södermanlands län, år 1851-03-04.

Lantmäteriet, Historiska kartor, Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) (www.lantmateriet.se/)

Akt C42-26: c5-131. Avfattning över Svansta nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Samuelsson år 1641.

Akt C42-10: c5-132. Avfattning över Gertre nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Samuelsson år 1641.

Akt C42-19: c5-133. Avfattning över Läggesta nr 1-3, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Samuelsson år 1641.

Akt C42-34: c5-134. Avfattning över Årby nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Samuelsson år 1641.

Akt C42-34: c3-131. Redovisning av ägoområde, Årby nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Johan Larsson Grot år 1641.

Akt C42-10: c3-132. Redovisning av ägoområde, Gertre nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Johan Larsson Grot år 1641.

Akt C42-19: c3-133. Redovisning av ägoområde, Läggesta nr 1-3, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Johan Larsson Grot år 1641.

Akt C42-26: c3-134. Redovisning av ägoområde, Svansta nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Johan Larsson Grot år 1641.

Akt C42-1:1. Geografisk karta över Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Johan Svanholm eller Svan år 1717.

Akt C42-19:1. Geometrisk avmätning över Läggesta nr 1-3, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Johan Esping år 1719.

Akt C42-34:1. Avmätning över Årby nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Jakob Sipton (Siponius) år 1721.

Akt C42-19:2. Storskifte Läggesta nr 1-3, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Forssman år 1759.

Akt C42-10:1. Storskifte Gertre nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Forssman år 1764.

Akt C42-26:1. Avfattning Svansta nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Anders Forssman år 1766.

Akt C42-34:2. Storskifte på åker, Årby nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Jonas Åhrberg år 1771.

Akt C42-34:3. Storskifte på skog/skogsmark, Årby nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Jonas Åhrberg år 1790.

Akt C42-10:2. Laga delning, Gertre nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Nils Vahlström år 1797.

Akt C42-34:4. Storskifte på äng, Årby nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Erik Johan Vasberg år 1823.

Akt C42-10:3. Laga skifte, Gertre nr 1-2, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Erik Johan Vasberg år 1828.

Akt C42-19:4. Laga skifte Läggesta nr 1-3, Kärnbo socken, Södermanlands län. Upprättad av Erik Johan Vasberg år 1831.

Lantmäteriet, Historiska kartor, Rikets allmänna kartverks kartarkiv (RAK) (www.lantmateriet.se/)
Ekonomiska kartan Ökna, Södermanlands län, 1957.
RAK id: J133-10h4f67.

Häradsekonomiska kartan Mariefred, år 1897-1901, Södermanlands län. RAK id: J112-74-25.

Riksarkivet (RA)

Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev (SDHK) (<http://www.sok.riksarkivet.se>)
SDHK nr 8874, SDHK nr 11440, SDHK nr 11532, SDHK nr 11551, SDHK nr 12264, SDHK nr 15829, SDHK nr 35393, SDHK nr 44710, SDHK nr 44711

GEORG, databas över Sveriges äldsta storskaliga kartor 1630-1655 (<http://riksarkivet.se/geometriska>), Södermanland, Selebo härad, Kärnbo socken: Gertre, Läggesta, Svansta & Årby

Institutet för Språk och folkminnen, Ortnamnsregistret (<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamnsregistret/sok-i-registret.html>)
Södermanlands län, Kärnbo socken, Årby, Läggesta, Fågelsta, Gertre, Svansta, Lilla Sundby

Sörmlands museums arkiv & samlingar, Bildarkiv
Kärnbo socken, KI:131b, Bildnr M015411, KI:130, Bildnr M015301

Administrativa uppgifter

Projektnummer: Sörmlands Arkeologi AB: 1511

Länsstyrelsens dnr: 431-1991-2015

Tid för undersökningen: 2015-09-08 - 09-09 & 2016-09-24 - 09-25

Personal: Lars Norberg & Ingeborg Svensson

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige 10H 4f

N (x) 6570546 E (y) 623812 (mitten av planområdet)

Koordinatsystem: SWEREF99 TM

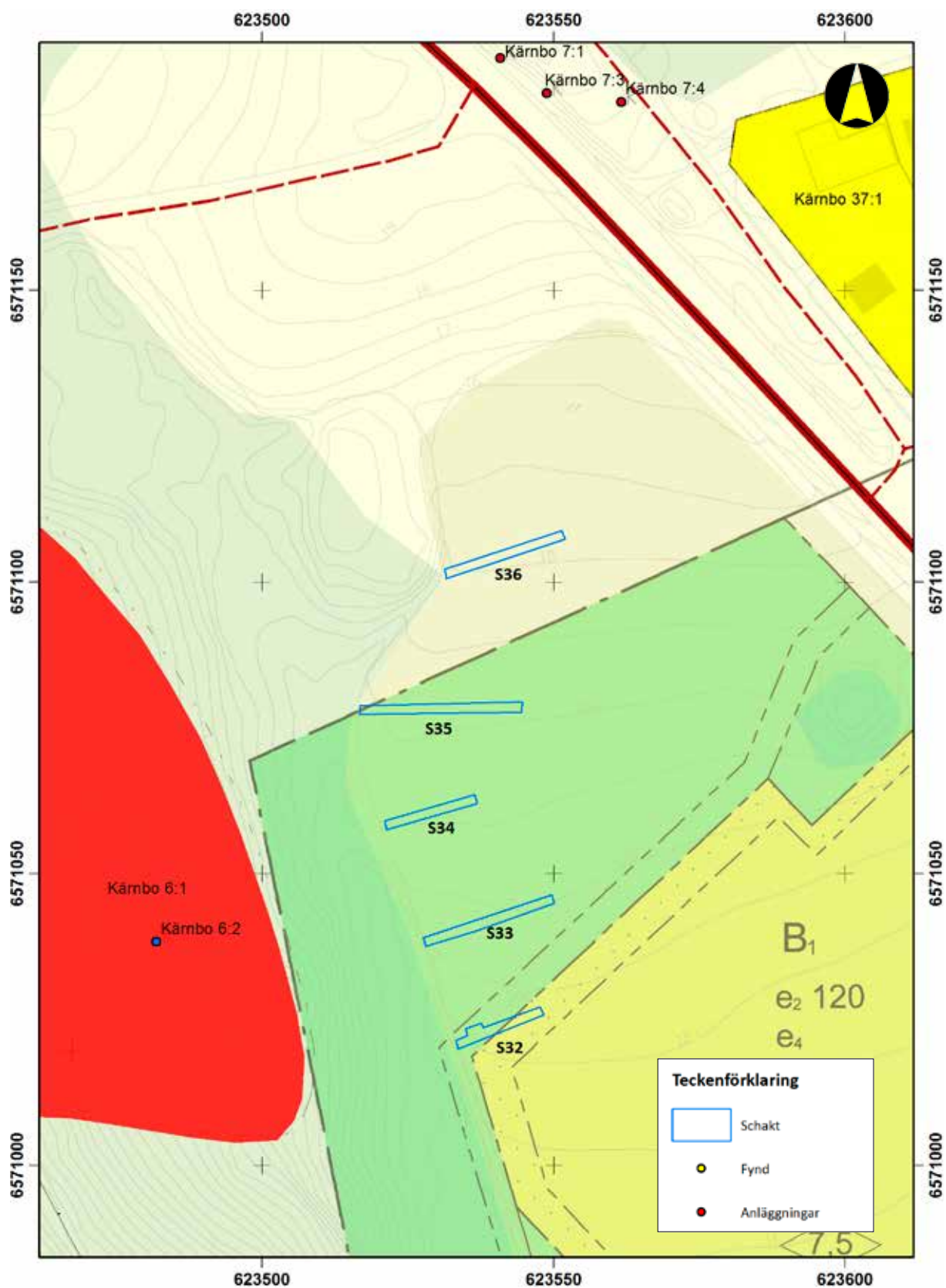
Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: 1158 m²

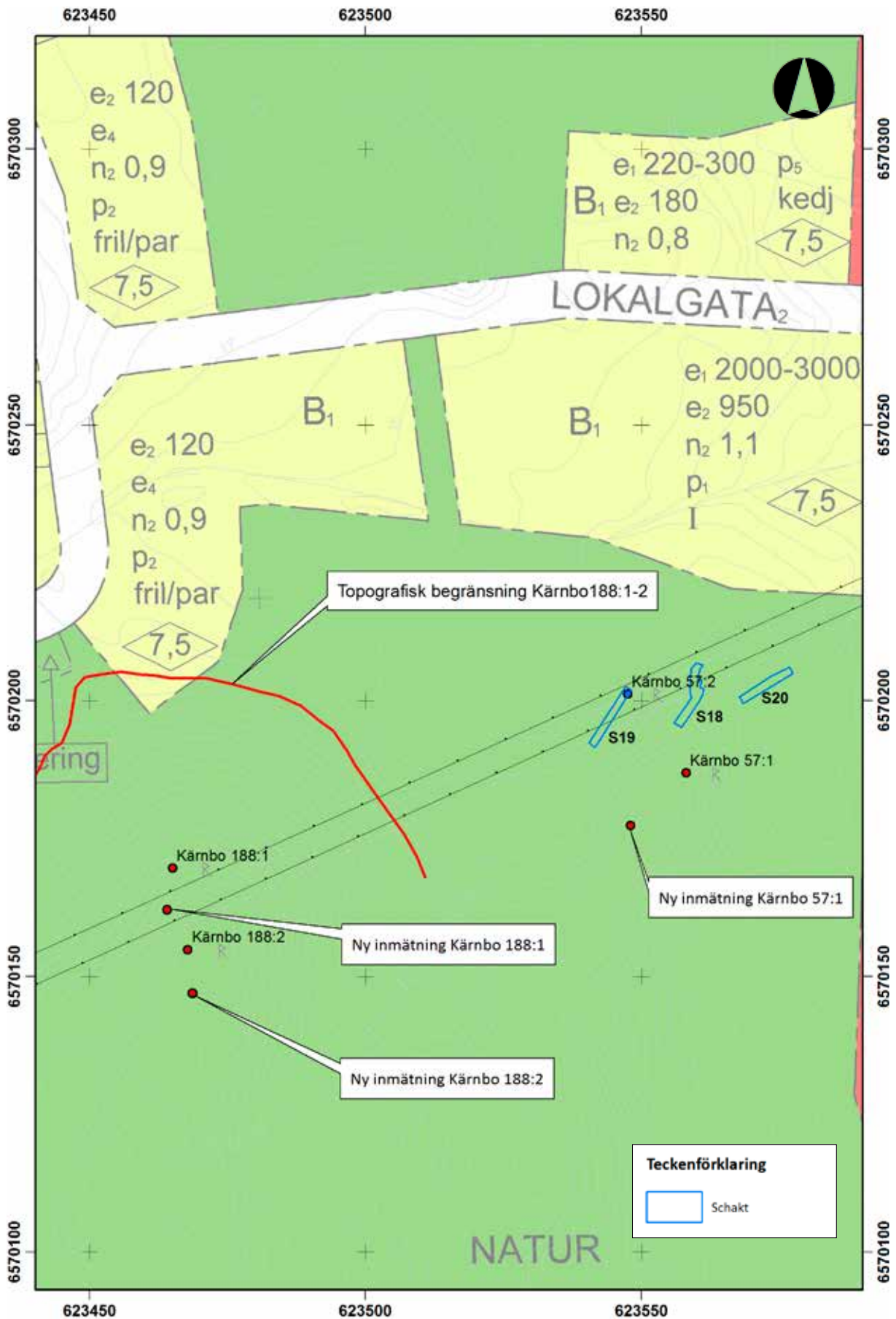
Dokumentationsmaterial förvaras på Antikvariska Topografiska Arkivet (ATA), Stockholm. Inget fyndmaterial tillvaratogs i samband med undersökningen.

Bilagor

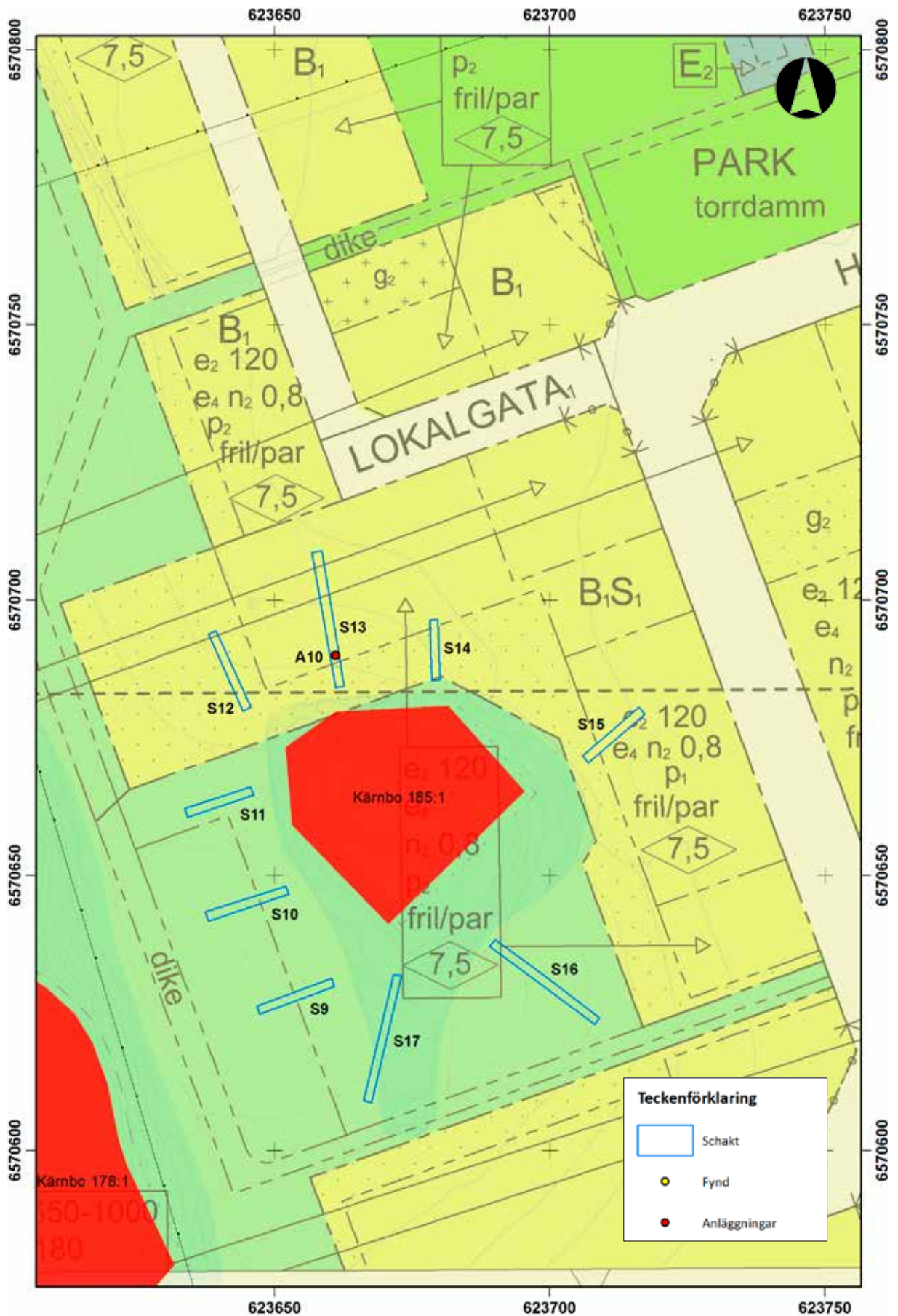
1. Schaktplaner

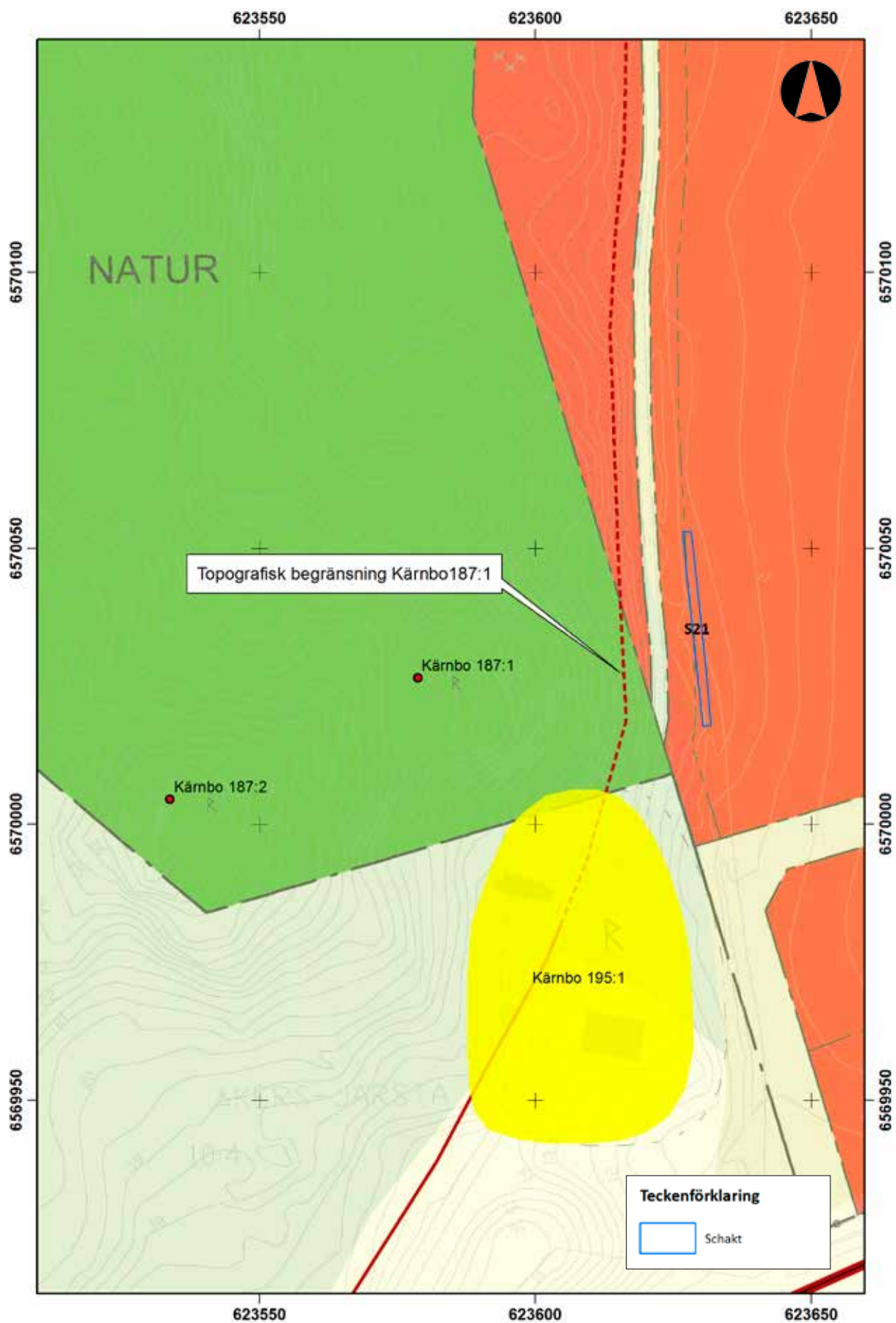
Utdrag ur plankarta (Strängnäs kommun) med uttag från FMIS (20150902). På planen syns fornlämning Kärnbo 6:1 med grävda sökschakt. Skala 1: 1000.

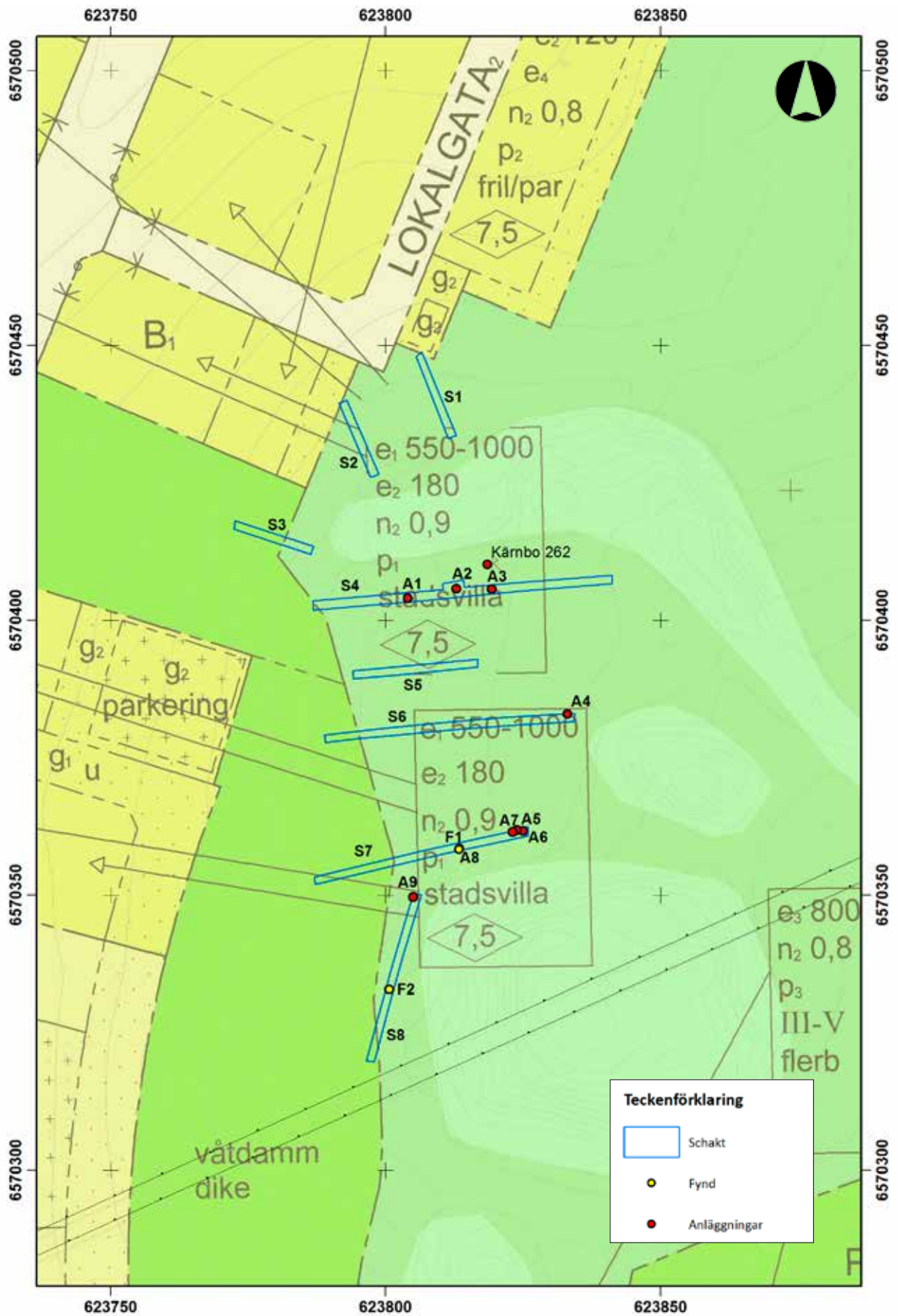
Utdrag ur plankarta (Strängnäs kommun) med uttag från FMIS (20150902). På planen syns fornlämningarna Kärnbo 57:1-2 & Kärnbo 188:1-2 samt grävda sökschakt och nyinmätningar. Skala 1: 1000.

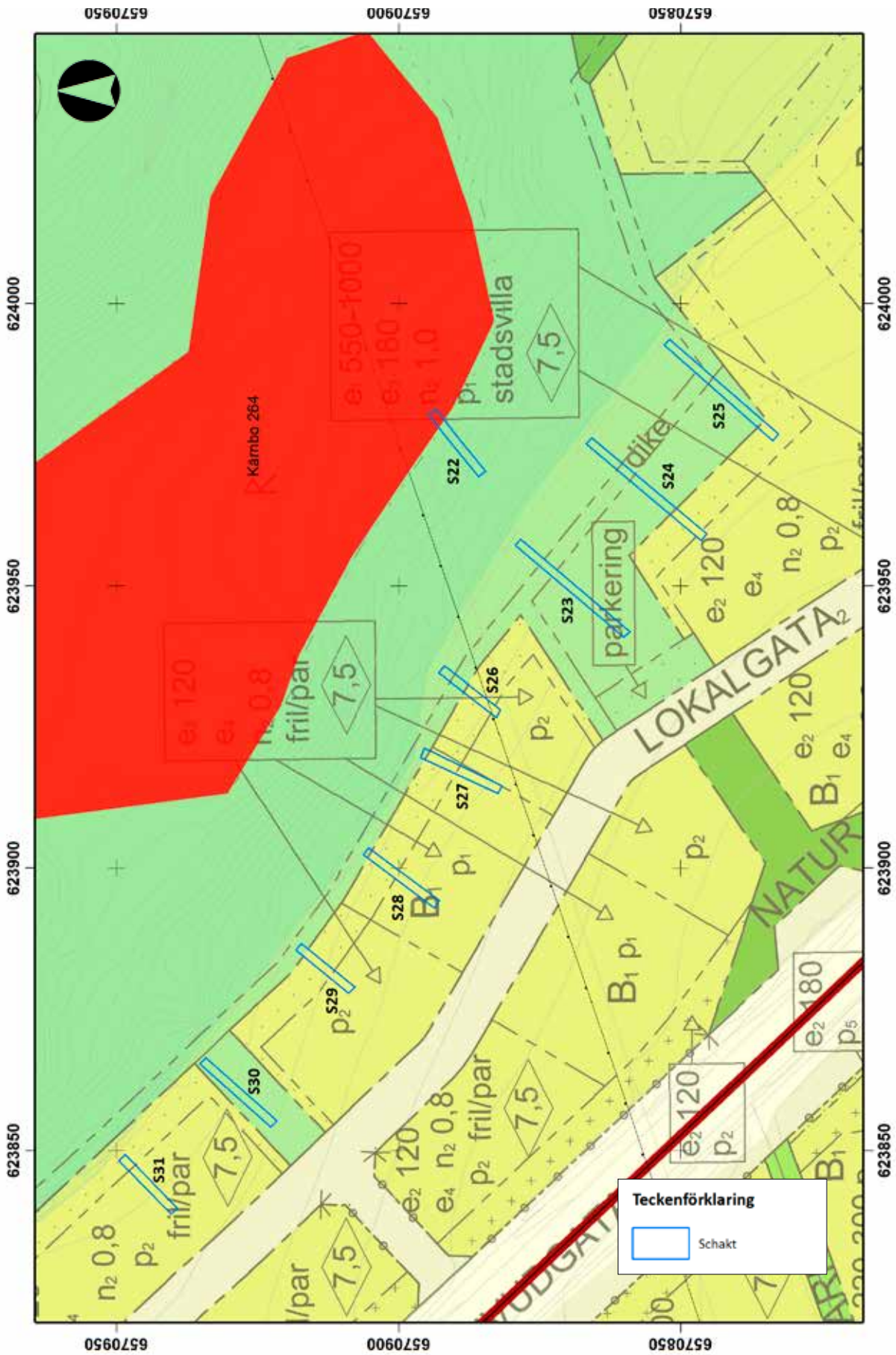
Utdrag ur plankarta (Strängnäs kommun) med uttag från FMIS (20150902). På planen syns fornlämning Kärnbo 185:1 samt grävda sökschakt och påträffad anläggning. Skala 1: 1000.

Utdrag ur plankarta (Strängnäs kommun) med uttag från FMIS (20150902). På planen syns fornlämnning Kärnbo 187:1 samt grävda sökschakt och topografisk begränsning. Skala 1: 1000.

Utdrag ur plankarta (Strängnäs kommun) med uttag från FMIS (20150902). På planen syns fornlämning Kärnbo 262 samt grävda sökschakt, påträffade anläggningar och fynd. Skala 1: 1000.

Utdrag ur plankarta (Strängnäs kommun) med uttag från FMIS (20150902). På planen syns fornlämning Kärnbo 264 och grävda sökschakt. Skala 1: 1000.

2. Schaktbeskrivningar

Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Anl.	Fynd	Terräng/Beskrivning
1	16 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera & grå morän.
2	15 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
3	15 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
4	55 x 1,7-3	0,30-0,40	A1, A2 A3	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera. Ställvis rester av ett kulturlager i form av kol/sot & bränd lera.
5	23 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
6	45 x 1,7	0,30	A4	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
7	39 x 1,7	0,25	A5, A6 A7, A8	F1	Åkermark: 0,25 m vegetationsskikt, därefter grå lera. Ställvis rester av ett kulturlager i form av kol/sot & bränd lera.
8	32 x 1,7	0,25	A9	F2	Åkermark: 0,25 m vegetationsskikt, därefter grå lera. Ställvis rester av ett kulturlager i form av kol/sot & bränd lera.
9	14 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
10	15 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
11	13 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
12	15 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
13	25 x 1,7	0,30	A10	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
14	11 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
15	14 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera. Ett större stenblock.
16	24 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
17	24 x 1,7	0,30	-	-	Impediment: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
18	12 x 1,7	0,25	-	-	Kraftledningsgata: 0,25 m vegetationsskikt, därefter grå morän
19	12 x 1,7	0,20-0,25	-	-	Kraftledningsgata: 0,20 - 0,25 m vegetationsskikt, därefter gulgrå lerig morän.
20	10 x 1,7	0,25	-	-	Kraftledningsgata: 0,25 m vegetationsskikt, därefter grå lera. Enstaka stenblock.
21	35 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera & gulgrå morän.
22	14 x 1,7	0,25	-	-	Kraftledningsgata: 0,25 m vegetationsskikt, därefter grå lera. Enstaka stenblock.
23	25 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
24	26 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
25	25 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
26	13 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
27	15 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
28	16 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
29	12 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
30	17 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
31	13 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
32	16 x 1,7-3	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
33	23 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
34	16 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
35	28 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.
36	21 x 1,7	0,30	-	-	Åkermark: 0,30 m vegetationsskikt, därefter grå lera.

3. Anläggningsbeskrivningar

ANLÄGGNING 1, Härd.

Belägenhet: N (x) 6570404, 06 E (y) 623804, 01 Z 11, 54

Cirka 1,20 x 1,20 m stor i plan. Syntes som en rundad väl avgränsad svart sotig mörkfärgning med skärvig och skörbränd sten i ytan. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 2, Rest av härd.

Belägenhet: N (x) 6570405, 78 E (y) 623812, 86 Z 11, 90

Cirka 1,30 x 1,30 m stor i plan. Syntes som en oregelbunden svart sotig mörkfärgning med skärvig och skörbränd sten i ytan. Sönderplöjd. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 3, Härd

Belägenhet: N (x) 6570405, 65 E (y) 623819, 28 Z 12, 23

Cirka 0,70 x 0,80 stor i plan. Syntes som en svart sotig väl avgränsad mörkfärgning med inslag av skärvig sten samt bränd lera i ytan. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 4, Stolphål?

Belägenhet: N (x) 6570383, 01 E (y) 623833, 09 Z 12, 70

Cirka 0,30 x 0,30 m stor i plan. Syntes som en väl avgränsad stensamling. Stenarnas storlek var mellan cirka 0,10 och 0,30 m. Ingen tydlig mörkfärgning kunde iakttas i avslutning till stensamlingen. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 5, Härd

Belägenhet: N (x) 6570361, 74 E (y) 623824, 98 Z 12, 62

Cirka 0,90 x 0,70 m stor i plan. Syntes som en väl avgränsad svart sotig mörkfärgning med skärvig och skörbränd sten i ytan. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 6, Koncentration av bränd lera

Belägenhet: N (x) 6570361, 89 E (y) 623823, 94 Z 12, 54

Cirka 0,20 x 0,20 m stor i plan. Syntes som en rund, väl avgränsad koncentration av bränd tegelfärgad lera. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 7, Stolphål?

Belägenhet: N (x) 6570361, 58 E (y) 623823, 05 Z 12, 50

Cirka 0,30 x 0,30 m stor i plan. Syntes som en väl avgränsad stensamling. Stenarnas storlek var mellan 0,10 och 0,20 m. Ingen tydlig mörkfärgning kunde iakttas i avslutning till stensamlingen. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 8, Härd

Belägenhet: N (x) 6570358, 46 E (y) 623813, 45 Z 12, 04

Cirka 0,50 x 0,50 m stor i plan. Syntes som en väl avgränsad rund svart sotig mörkfärgning med enstaka skärviga stenar i ytan. I ytan framkom även rikligt med keramik (F1). Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 9, Sotfläck

Belägenhet: N (x) 6570349, 70 E (y) 623804, 92 Z 11, 64

Cirka 0,20 x 0,20 m stor i plan. Syntes som en svart väl avgränsad rund sotig mörkfärgning. Omgiven av grå lera.

ANLÄGGNING 10, Rest av härd

Belägenhet: N (x) 6570689, 97 E (y) 623661, 04 Z 8, 25

Cirka 0,30 x 0,30 m stor i plan. Syntes som en oregelbunden, diffus svart sotig mörkfärgning med enstaka skärviga stenar i ytan. Sönderplöjd. Omgiven av grå lera.